

TÜRKİYE'DE
MEDYA VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ
İÇİN SİYASA ÖNERİLERİ

COMET Projesinin Türkiye'nin 10 ilinde gerçekleştirdiği **Medya Karavanı** etkinliklerinde ilgili bilgi ve deneyimlerini bizimle paylaşarak bu raporun yazılmasına hayati katkı sunan tüm gazeteci, yönetici, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve meslek rgt temsilcilerine teşekkürü borç biliriz.

Hazırlayanlar

Doç. Dr. Gülseren ADAKLI
Ali Rıza ÇOBAN
Nermin Pınar ERDOĐAN
Aslı Ece KOÇAK

Kapak Fotođrafı

Kemal AKTAY

ÖZGÜRLÜK ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

ankaya Mahallesi, Atatürk Bulvarı No:160 D.10
ankaya, ANKARA tel: +90 (312) 213-2400

www.oad.org.tr | e-mail: info@oad.org.tr

İçindekiler

Yönetici Özeti	1
Temel Sorun Alanları	2
Çözüm Önerileri	3
Önsöz	7
Medyanın Yapısına İlişkin Sorunlar	9
Öneriler	16
Çalışma Hayatına İlişkin Sorunlar	17
İşsizlik	17
Özlük Haklarından ve Yasal Güvencelerden Yoksun Kalma	19
Sendikal Hakların Önündeki Engeller	20
Basın Kartı ve Akreditasyon Sorunu	22
Öneriler	25
Gazetecilik Pratiği Önündeki Engeller	27
Siyasi İklimin Yarattığı Engeller	27
Yeni Medya Haberciliğinin Sıkıntıları	29
Muhabirlik ve Bağımsız Ajansların Durumu	30
Öneriler	32
Yerel Medyanın Sorunları	33
Öneriler	35
Hukuki Sorunlar	36
Ceza Hukukundan Kaynaklanan Sorunlar	36
Terör Mevzuatının Geniş Yorumu	37
Yargı Bağımsızlığına İlişkin Sorunlar	39
Hukuk Davaları	41
Erişime Engellemeler ve Yayın Yasakları	41
Yasama Süreçlerine Basının Katılımı	43
Öneriler	44
Notlar	46

Yönetici Özeti

COMET: Türkiye’de Anlamlı İfade Olanakları Yaratmak (Creating Opportunities for Meaningful Expressions in Turkey) projesi, Türkiye’de ifade ve basın özgürlüğünün geliştirilmesi için siyasa önerileri sunmak amacıyla Uluslararası Cumhuriyetçiler Enstitüsünün (International Republican Institute, IRI) kolaylaştırıcılığıyla, Özgürlük Araştırmaları Derneği (ÖAD) tarafından yürütülmüştür.

Bu siyasa önerisi, 2019 Ekim ayından 2020 Şubat Ayına kadar sürdürülen alan çalışmalarının neticesinde, çalışma grubu üyeleri Anayasa hukukçusu Doç. Dr. Ali Rıza Çoban, Medya ve İletişim Çalışmaları uzmanı Doç. Dr. Gülseren Adaklı ve Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) Editörü Ece Koçak tarafından oluşturulmuş değerlendirme ve önerileri içermektedir.

Bu çerçevede, çalışma grubu üyeleri Ankara, İstanbul, Kars, Eskişehir, Antalya, Aydın, Samsun, Kocaeli, Hatay ve Diyarbakır’da 182 gazeteci ve yönetici ile bir araya gelmiş, basın mensuplarının sorunlarını ve çözüm önerilerini dinlemişlerdir. Ankara ve İstanbul’da ayrı olarak gerçekleştirilen dört odak grup toplantısında medya tüketicilerinin Türkiye’de medyayla kurdukları güven

ilişkisi araştırılmış, ziyaret edilen şehirlerde tertiplenen “Medya Karavanı” söyleşileri çerçevesinde 300’ü aşkın medya tüketicisiyle odak grup toplantılarından çıkan sonuçlar tartışılmıştır.

COMET çalışması bulguları, Türkiye’de halkın doğru ve güvenilir bilgiye ve habere ulaşımında ve bu bilgiyi üreten ve haberi yapan gazetecilerin bu faaliyetlerini özgür ve bağımsız bir şekilde gerçekleştirebilmelerinin önünde yapısal engeller olduğunu göstermektedir. Gazeteciler bilgi ve belgelere ulaşmakta zorlanmakta, ulaşabildikleri bilgi ve belgeleri aktarırken baskı ve sansürle karşılaşmaktadır. Halk ise kendisine ulaştırılan bilgi ve habere güvenmeyerek alternatif haber kaynaklarına yönelmekte, ancak bu kaynaklarda siyasi tarafgirlikle karşılaşmaktadır.

Gazeteci ve yöneticilerin ortaya koyduğu tablo, basın ile ilgili yasama, denetim ve düzenleme mekanizmalarında, gazetecilerin örgütlenme ve çalışma hayatı ilişkilerinde, gazetecilik meslek algısı ve pratiklerinde görünür bir siyasi etkinin olduğunu, bu etkinin temelinde de Türkiye’de medya ile siyaset arasındaki tarihsel ekonomik bağımlılık ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede bu rapor beş ayrı bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, Doc. Dr. Gülseren Adaklı'nın değerlendirmeleri ve yönlendirmeleriyle, siyasetin medyaya etkisinin altında yatan nedenler ve Türkiye'de medyanın sahiplik yapısına ve düzenleyici kurumlara dair bulgular incelenmiştir. Ardından gelen ve çalışma hayatına ilişkin sorunları, gazetecilerin mesleki pratiklerinin önündeki engelleri ve yerel medyanın sorunlarını inceleyen bölümler COMET projesi kapsamında görüşlerini aktaran gazeteci, yönetici ve meslek örgütü temsilcilerinin değerlendirmeleri neticesinde

hazırlanmış, katılımcıların önerileri doğrultusunda siyasa önerisi geliştirmiştir.

Son bölüm, son dönem Türkiye'deki gazetecilik pratiklerini en derinden etkileyen gazeteci yargılamaları ve yayın durdurma, engelleme pratiklerine ayrılmıştır. Bu çerçevede, Doc. Dr. Ali Rıza Çoban ve Türkiye'deki gazeteci yargılamalarını yakından izleyen MLSA derneğinin editörü Aslı Ece Koçak hukuki sorunları değerlendirmiş, çalışma alanları çerçevesinde önerilerini sunmuşlardır.

Temel Sorun Alanları

1 Türkiye'de medya sahiplik yapısı medya kuruluşlarını ve dolayısıyla medya çalışanlarını siyasi etki altında bırakmaktadır. Medya kuruluşlarının kamu kaynaklarından bağımsız bir şekilde kendilerini finanse edebilecekleri rekabet koşulları bulunmamakta; medyaya verilen kamu kaynakları baskı ve kayırma aracı olarak kullanılmaktadır. Medya sektörü ve pazar payları ile ilgili veriler şeffaf ve kamuya açık değildir.

2 Basını düzenleyen, denetleyen ve kaynak sağlayan kurum ve kuruluşlar siyasi etkiye açıktır, bu durum gazetecilerin bağımsız ve tarafsız düzenleme, denetleme ve kaynak sağlama olanaklarından mahrum kalmasına, siyasi ve finansal bağımlılık ve baskıya karşı savunmasız kalmasına sebep olmuştur.

3 Yargı bağımsızlığının giderek zayıflaması sonucu ceza hukuku basına yönelik bir baskı aracına dönüşmüştür. Özellikle son beş yıl içinde gazetecilere yönelik soruşturma ve kovuşturmalarda ciddi bir artış yaşanmış, gazetecilerin muğlak terör suçlamalarıyla tutuklanması ve cezalandırılması rutin haline gelmiştir. Ayrıca, internet üzerinden yayın yapan kuruluşların erişime engellenmesi ve yasaklanması gibi açık sansür mekanizmaları sıkça uygulanmaya başlamıştır. Bu iklimin doğurduğu caydırıcılık, medyanın kamu gözetleyicisi işlevini yerine getirmesini olanaksızlaştırmıştır.

4 Basın iş kolunda çalışma şartlarının güvencesizliği, özlük haklarının yetersizliği ve bu özlük haklarına ulaşımdaki engeller (iş kolunda tam zamanlı çalışma

şartı, sarı basın kartı dağıtımındaki adaletsizlikler, vb.), sendikalaşma önündeki engeller ve meslek örgütlerinin zayıflığı sonucu, finansal ve siyasi olarak bağımlı olan medya kurumlarında çalışan gazeteciler mesleklerini bağımsız olarak yerine getirmekte güçlük çekmekte, bu durum gazetecilerin mesleki olarak gazetecilik icra etmesini zorlaştırmakta, hayat şartlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

5 Son yıllarda şiddetlenen siyasi kutuplaşma sonucunda medya alanında akreditasyon uygulamaları yoğunlaşmış, kamu kurumları, bürokratlar, yetkililer ve siyasiler tarafından medya kurumları ve gazetecilere ambargo uygulanmaya başlanmış, bu pratikler, gazetecilerin haber kaynağına erişiminde adaletsizlik ve taraflılık yaratarak tarafsız haber yapma imkanını ciddi şekilde kısıtlamıştır.

6 İnternet medyasının Basın İş Kanunu'na tabi olmaması bu alanda çalışan gazetecilerin hem basın çalışanı olmanın getirebileceği ayrıcalık ve özlük haklarına erişimini engellemekte, hem de haber kaynağına erişimlerinde sorun yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu durum, internet gazeteciliği ve sosyal medya üzerinden habercilik yapan mecraların bir kısmını, haber kaynağı kontrolü ve haber teyidi alışkanlığının olmadığı, siyasi iktidar tarafından uygulanan sansür dışında hiçbir denetlemeye tabi olmayan dezenformasyon ve siyasi tarafsızlık yapan mecralar haline getirmektedir. Ayrıca, yeni medya olanaklarının bağımsız ve tarafsız düzenleme ve savunma olanaklarından mahrumluğu, online habercilik yapan mecraları erişim engellenmesi gibi açık sansür mekanizmalarına açık hale getirmiştir.

Çözüm Önerileri

1-Medyanın Yapısal Sorunlarına İlişkin Öneriler

- Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Basın İlan Kurumu'nun (BİK) siyasi iktidardan ve tüm çıkar çevrelerinden bağımsızlığını garanti altına alacak yeni demokratik yasal çerçevelere ihtiyacı vardır. Başta bu kurumların yönetim yapısı ve seçim esasları değiştirilmeli, siyasal tarafsızlığa neden olabilecek usuller kullanılmamalıdır.
- BİK'in yerel basın üzerindeki tahakkümünü engelleyecek tedbirler alınmalı, yerel basını finansal olarak ve hem merkezi hem yerel iktidarların baskısına karşı güçlendirecek mekanizmalar kurulmalıdır.

2- Çalışma Hayatına İlişkin Öneriler

- İlgili bölümde detaylı olarak anlatılan Anayasa Mahkemesi (AYM) kararına istinaden yasa koyucunun karardan itibaren 9 ay içerisinde basın kartı alma koşullarını yasa ile düzenlemesi gerekmektedir. Bu düzenleme yapılırken aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:
 - Basın kartlarına ilişkin usul ve esaslar bağımsız meslek örgütleri tarafından belirlenmeli, bu kartı meslek örgütleri tarafından verilmeli ve bu kart resmi kurum ve kuruluşlarca tanınmalıdır
 - Basın İş Kanunu'nda internet medyasına dair düzenleme yapılmalı, internet haberciliği faaliyeti yürüten işletmeler Basın Yayın ve Gazetecilik iş koluna dahil edilmeli, işkolları yönetmeliği güncellenmelidir.
- İnternet medyasında çalışanlar ile bir medya kuruluşu için serbest ve yarı zamanlı çalışanların da Basın İş Yasasının getirdiği özlük haklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
- Online gazeteciliğin kamu kaynaklarından pay alabilmesi için gerekli şartlar bağımsız medya kurum ve kuruluşları tarafından belirlenmeli, denetim ve düzenlemesi yine bu kuruluşlar tarafından yapılmalıdır.
- Basın yasası çerçevesinde faaliyet göstermeleri halinde maddi ayrıcalık sağlanarak internet haberciliği faaliyeti yürüten işletmelerin iş koluna dahil olmalarının teşvik edilmesi sağlanmalıdır.
- Çalışanların kayıtsız çalışması, aldığı ücretten farklı maaş alması, farklı iş kolunda sigortalanması gibi uygulamaların azaltılması için orantılı denetim mekanizmaları bağımsız bir şekilde işletilmelidir.
- Sendikave meslek örgütlerinin Türkiye'nin tüm illerinde etkin örgütlenmesi, ulusal/ yerel gazetelerin ve basın çalışanlarının hak kayıplarıyla ilgili aktif savunuculuk yapabilmelerinin önünün açılması gerekmektedir.
- Gazetecilerin özlük haklarının korunması ve denetlenmesi ile ilgili mekanizmalar güçlendirilmelidir, bu mekanizmalarda bağımsız meslek örgütlerinin ve kuruluşlarının aktif rol oynamaları sağlanmalıdır.
- Meslek tanımı bağımsız basın kuruluşları tarafından yapılmalı ve denetleme de bu kuruluşlar tarafından yapılmalıdır. Bu kuruluşlarının mesleki yaptırım gücü olmalıdır.

3- Gazetecilik Pratikleri ile İlgili Öneriler

- Türkiye genelinde faaliyet gösterecek bağımsız haber ajansları kurulmalıdır.
- Muhabirlik desteklenmeli, muhabirlerin haber kaynağına erişimlerinde ayrıcalık sağlanmalıdır. Bu çerçevede uluslararası ve/ya ulusal fonlarla kurumsal/bağımsız muhabirlerin desteklenmesi, bu desteklerin sürdürülebilir bir sistemde yapılması gerekmektedir.
- Yerel medya ile ulusal medya/ajanslar arasındaki iletişimin artırılması ve ortak çalışma alanlarının yaratılması gerekmektedir.
- Geleneksel medya kuruluşları ile internet medyası arasındaki bağ ve alışveriş güçlendirilmeli, bu sayede çift yönlülük sağlanarak hesap verilebilirlik artırılmalıdır.
- Haber-Analiz ikileminde rutin haber ile yorum-haber/analiz arasındaki ayırım netleştirilmeli, rutin haber ağırlıklı mecralara destek sağlanmalıdır. Bağımsız haber doğrulama kuruluş ve mecraları desteklenmeli taraflı haber, siyasi propaganda ve dezenformasyona karşı halkın direnci artırılmalıdır.

4- Yerel Medyaya İlişkin Öneriler

- Özellikle kopyala-yapıştır haberciliği, özgün haber yapmanın avantajlarını ortadan kaldırmakta, haber maliyetini haberi yapanın üzerinde bırakırken haberi kopyalayanlara haksız rekabet avantajı sağlamaktadır. Özgün haber yapan gazetelerin ve gazetecilerin telif haklarını korumak için haberlerde referans zorunluluğu getirilmeli ve tüm haberin kopyalanması yasaklanmalıdır.
- Yerel gazeteciliğin ve muhabirliğin desteklenmesi için muhabirlere yönelik eğitim ve finansal destek mekanizmaları kurulmalıdır.
- Gazetelerin finansal bağımsızlığı sağlanmalı, alternatif finans olanakları yaratılmalıdır.
- Gazeteleri ve gazetecileri siyasi etkiden, tehdit ve usulsüzlüklerden koruyacak bir mekanizma gereklidir.
- Basın meslek örgütleri ve sendikalar yerelde daha etkin olmalı, muhabir ve gazetelerin özlük haklarının korunması için daha etkin çalışma yapılmalıdır.

5- Hukuk Alanına İlişkin Öneriler:

- Terör mevzuatı köklü bir şekilde değiştirilerek terörün tanımı ve terör suçları uluslararası standartlara uygun bir şekilde şiddet odaklı olarak yeniden düzenlenmelidir. Suç teşkil etmeyen fillerin örgüt üyeliği delili olarak kabulü önlenmelidir. Terörle Mücadele Kanunu tamamen yürürlükten kaldırılmalı, TCK'nın ilgili hükümleri uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmelidir.
- Haber sitelerinin alan adlarına topyekun erişimin engellenmesi yasaklanmalıdır.
- Cumhuriyet başkanına hakaret suçu açıkça AİHM içtihatları ile çatışmaktadır ve TCK'nın 299. Maddesi kaldırılmalıdır.
- Yayın yasağı uygulaması açık bir sansür teşkil ettiğinden tamamen yasaklanmalı, sadece kişilerin, özellikle de küçüklerin haklarını korumak amacıyla istisnai hallere münhasır olarak sınırlı bir yayın yasağı düzenlemesi yapılmalıdır.
- Avrupa Konseyi'nin tavsiye kararları doğrultusunda genel olarak hakaret suç olmaktan çıkarılmalı, bu yapılmadığı takdirde TCK'nın 125/3 maddesi kaldırılmalıdır. Ya da bu hükmün politikacıları kapsamayacağı açık bir şekilde belirtilmelidir.
- Yüksek Mahkemelerin yapısında politik amaçlarla değişiklik yapılması önlenmelidir.
- 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun tamamen yeni baştan ele alınmalı, erişim engelleme uygulamasının hukuki niteliği yasada açık bir şekilde düzenlenmelidir.
- AYM dahil yüksek mahkemeler çoğulculuğu ve liyakati esas alacak şekilde düzenlenmelidir.
- Yasama süreçleri, şeffaflığı ve katılımı sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Torba kanun uygulamasına derhal son verilmeli, temel kanun uygulamasının ise amacı dışında kullanılmasının önüne geçilmelidir.

Önsöz

Dördüncü Kuvvet olarak nitelenen basın tarihsel olarak üzerinde yükseldiği ana ilke, demokratik bir yapıda kamu kurum ve kuruluşlarının işleyişini kamu yararına gözetmek ve kamuyu bilgilendirmektir. O sebeple, basın özgürlüğü ile ilgili problemler, bir ülkenin demokratik sisteminin sağlıklı işleyişi ile ilgili de engeller yaratmaktadır.

Basın özgürlüğünün var olabilmesi için hem gazetecilerin bilgi ve haberleri yayma özgürlüğüne sahip olmaları, hem de okuyucu ve izleyicilerin bu haberlere ulaşabilme özgürlüklerinin güvence altına alınmış olması hem de basın kuruluşlarının bağımsız yapısının yasal olarak korunması gerekir. Hakikati öğrenme hakkı, kişilerin kendi görüşlerini serbestçe oluşturma ve kamusal tartışmalara katılmasının ön koşulları arasında yer alır. Gerçekleri öğrenemediğimiz sürece özgün fikirlerimizi oluşturamamız, toplumsal hayata katılımımız da mümkün olamayacaktır. Dolayısıyla basın özgürlüğüne yönelik her türlü engel, aynı zamanda toplumun gerçekleri öğrenme hakkına yönelik bir tehdittir.

Türkiye basın tarihi üzerinde yapılan çalışmalar, Türkiye’de medyanın hem sermaye yapısı hem de gelişim süreci açısından siyasal iktidar ile bağımlılık ilişkisi

içerisinde olduğunu, her ne kadar yasal düzenlemelerle bu karşılıklı ilişki aşılmaya çalışılsa da, bu bağımlılık ilişkisinin bilgiye ulaşma ve bilgiyi ulaştırmada siyasetin etkisini her daim baskın kıldığını ortaya koymaktadır. Bu etkiye açıklık, siyasi iktidarların tasarrufuyla medyayı ya finansal bağımlılığa ya da siyasi baskı unsuru olmaya eğilimli bir hale getirmiştir. Bu eğilim, Türkiye’nin son yıllarda basın özgürlüğü anlamında benzeri görülmemiş bir gerileme yaşamasının en büyük sebeplerinden biridir.

“COMET: Türkiye’de anlamlı ifade olanakları yaratmak” (Creating Opportunities for Meaningful Expressions in Turkey) projesi kapsamında Türkiye’de ifade özgürlüğünün geliştirilmesi için siyasal öneri sunmak amacıyla gerçekleştirilen alan çalışmaları, Türkiye’de halkın sağlıklı bilgiye ve habere ulaşımının ve bu bilgiyi üreten ve haberi yapan gazetecilerin bu faaliyetlerini özgür ve bağımsız bir biçimde gerçekleştirebilmelerinin önünde yapısal engellerin olduğunu altını çizmiştir.

COMET çalışması bulguları da göstermiştir ki, bu ilişki, gazeteciler üzerindeki görünür baskı ve sansürün altında, basın ile ilgili yasama, denetim ve düzenleme mekanizmalarına, örgütlenme ve çalışma hayatı ilişkilerine olduğu kadar gazetecilik

algısı ve pratiklerine de yansımakta; medyaya güveni zayıflatmakta, en nihayetinde medyanın demokratik ülkelerde üstlenme iddiasında olduğu “dördüncü güç” olma kabiliyetini zayıflatmaktadır. Özellikle bilgiye ulaşmak için önemli bir sac ayağı olan yerel gazetecilik, siyasi ve ekonomik bağımlılık ilişkileri altında ezilmekte, artan işsizlik ve usulsüzlükler sarmalı içerisinde yaşam mücadelesi vermektedir.

Bu çalışma kapsamında, 2019 Ekim Ayından 2020 Şubat ayına kadar Ankara, İstanbul, Kars, Eskişehir, Antalya, Aydın, Samsun, Kocaeli, Hatay ve Diyarbakır’da 182 gazeteci ve yönetici ile yarı yapılandırılmış mülakat ve yuvarlak masa toplantıları yapılmıştır. Ankara ve İstanbul’da dört odak grup toplantısı yapılarak medya tüketicilerinin Türkiye’de medyayla kurdukları güven ilişkisi araştırılmıştır. Ardından, Medya Karavanı etkinlikleri ile 8 şehirde 300’ü aşkın medya tüketicisiyle “Türkiye’de Medya ve Güven” tartışmaları yapılmış ve odak grup toplantılarından çıkan sonuçlar tartışılmıştır.

Çalışma grubu temsilcileri olarak anayasa hukukçusu ve İfade Özgürlüğü Derneği üyesi Doç. Dr. Ali Rıza Çoban, Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) editörü Aslı Ece Koçak ve iletişim çalışmaları uzmanı Doç. Dr. Gülseren Adaklı bu veriler ışığında değerlendirme ve önerilerde bulunmuştur.

Bu çalışma, Türkiye’de öncelikli olarak ifade özgürlüğüne ilişkin evrensel güvencelerin sağlanması, basın özgürlüğünün kamu yararı

lehine geliştirilmesi, medyanın hem sektörel hem de yapısal olarak siyasi iktidarın etki ve baskısından bağımsızlaşması için gerekli hukuki ve kurumsal mekanizmaların güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu kapsamda çalışma grubu sorun alanlarını medyanın ekonomik ve siyasi bağımlılık ilişkileri, hukuki sorunlar, çalışma hayatına ilişkin sorunlar, gazetecilik pratiği önündeki engeller ve yerel medyanın sorunları başlığı altında incelemiş, her başlık için siyasa önerileri sunmuşlardır.

Medyanın Yapısına İlişkin Sorunlar

“Türkiyede ideal gazetecilik yapılabiliyor mu? Hayır. Siyaset baskısı yüzünden yapılamıyor. Patronaj baskısı yüzünden yapılamıyor. Gazetecilerin kendi kişisel omurgasızlığı yüzünden yapılamıyor. Dolayısıyla siyasetten kendi patronundan editöründen korkan gazeteciler adil olamıyor dürüst olamıyor, doğruya doğru yanlışa da yanlışı diyemiyor.” Yönetici

COMET projesi çerçevesinde görüşme yapılan gazeteci ve yöneticiler Türkiye’de haberin alınması ve haberin ulaştırılmasının önündeki baskıların Türkiye medyasının yapısal gelişimine içkin problemlerden kaynaklandığını, yaşadıkları zorlukların temelinde medya yapısının siyaset ile ekonomik bir bağımlılık ilişkisi kurma eğiliminin yattığını ifade etmişlerdir. Görüşülen gazeteci ve yöneticiler “Türkiye’de medya hep sorunluydu” görüşünde hemfikir olmuştur. Yapılan görüşmeler çerçevesinde, geçmişten beri süregelen bu sorunların başlıcaları medya finansmanının devlet otoritesi ile bağımlı ilişki yapısı, medya sahiplik yapısının buna bağlı olarak gelişmesi, bu ilişkinin haber üzerinde bozucu etki yaratması ve denetleyici ve düzenleyici mekanizmaların bağımsız görevlerini yerine getirememeleri olarak listelenebilir.

Gazeteci ve yöneticiler gazetecilik yaparken yaşadıkları zorluklarla ilgili

değerlendirmelerinde ikiye ayrılmışlardır: Son dönemde yaşadıkları mesleki sorunların eskiye nazaran daha şiddetli olduğunu belirten gazetecilerin yanında bu sorunların farklı biçimlerde ama benzer şekilde her dönemde yaşandığını belirten gazeteciler de olmuştur.

“İdeal gazeteciliği daha önce de devlet ve özel sektör ilişkilerinin haberdeki bozucu etkisi sebebiyle yapamıyorduk. Şu anda tümüyle bunların da üzerine de bir siyasi şal eklendi,” Yönetici

“Dolayısıyla aynı. Çünkü yargı affetmiyor. Şimdi de affetmiyor. Ama o zaman da affetmiyordu. Bu nedenle bir kısır döngü içinde dönüyoruz aslında biz. (Turgut) Özal döneminde çok özgürdük Mesut Yılmaz döneminde özgür değiliz, Ak Partinin ilk on yılında çok özgürdük, şimdi özgür değiliz. Sürekli bir döngü yaşıyoruz,” Yönetici

“Her dönemde yaşadığımız şey. Siyaset medya ilişkisi her zaman böyle olmuştur,” Yönetici

“Türkiye’de diyelim ki ifade özgürlüğünün önünde hiçbir sınırlama olmasa ne olur? Ne yapabiliriz? Bence hiçbir şey yapamayız. Hala yetersiz kalır çünkü medyanın kendi içinde çok ciddi zayıflıklar var. Bu, sadece siyasi nedenlerle açıklanamayacak bir durum. İlk olarak Türkiye’deki medya, son derece eskide kalmış bir sermaye yapısı üzerine kurulu.” Yönetici

Tüm bu farklı görüşleri birleştiren nokta, Türkiye’de medyanın sermaye yapısı ve sahiplik ilişkileri, siyasi otoriteye bağımlı bir biçimde gelişmesidir. Finansal ve siyasal bağımsızlığın önündeki en önemli nedenin bu bağımlı gelişim olduğu görülmektedir.

Tüm çağdaş demokrasilerde devletin medyayla meşru/gayri meşru ilişkileri, medya alanına meşru (ya da meşrulaştırılan) müdahale (dahil olma anlamında) konuları söz konusudur. İletişim bilimcileri Daniel Hallin ve Paolo Mancini, dünya genelinde medya sistemlerini karşılaştırmalı olarak ele aldıkları “Üç Medya ve Politika Modeli” adlı eserlerinde bu müdahillik alanlarını şu şekilde listelemişlerdir: medya yoğunlaşması, sahiplik, rekabet yasaları, kamu hizmeti yayıncılığı, devletin en önemli haber kaynağı olması, devlet medyası, hükümete ait bilgilere erişim yasaları, sübvansiyon gibi destekler, vergi indirimi, vb, siyasal iletişimi düzenleyen yasalar, nefret söylemi yasaları, mesleki gizlilik ve etik (conscience) gözetim-denetim mevzuatı.[1]

COMET bulgularıyla paralel bir şekilde, Türkiye’de medya politikalarına genel bir bakış, devletin medya alanındaki varlık alanlarını özetleyen bu listede tüm maddelerin siyasi otoritelerin medya üzerinde etki kurması yönünde işlediğini göstermektedir. Türkiye’de finansal olarak çoğulcu ve rekabetçi bir serbest piyasa ortamının bulunmaması devlete ve siyasi güçlere organik olarak bağlı, finansmanında medya piyasalarının standart gelir kalemleri (satış, reklam, vb.) yerine doğrudan kaynak aktarma mekanizmalarının kullanıldığı bir sahiplik yapısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu yapı, ikili bir sorunu yaratmıştır. Öncelikle, bağımsız reklam gelirlerin yetersiz kalması sebebiyle medya kuruluşlarının temel gelir kaynakları, kamu kaynakları olmuştur. Bu yetersizlik bir yandan da siyasi iktidarların bu yetersizliği basın özgürlüğünü baskılayarak, kendi çıkarları için kullanabilmesinin de yapısal olarak önünü açmıştır.

Medya kuruluşlarının ekonomik olarak bağımsız kalmasının güçlüğü’nün temelleri daha eskiye dayansa da, Türkiye’de 1980’den sonra ihracat dayalı ekonomi modelinin benimsenmesi ile sektörel yapıda ciddi değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde yeni bir medya mimarisinin oluştuğunu, bu mimarinin merkezinde de küçük yada orta ölçekli basın işletmeleri yerine basın dışındaki sektörlerde de faaliyet gösteren holdinglerin yer aldığını görmekteyiz. Artan holdingleşme eğilimi ile medya sektörüne yönelen bu firmaların

medya alanını siyasi iktidarla alışveriş tesis etme aracı olarak kullandığı ve bu yolla kar alanlarını garanti altına alma yönelimi içinde bulunduğu görüşü, Türkiye medya çalışmaları alanında yaygın kabul gören bir görüştür.[2] 1990’lı yıllarda hız gösteren özelleştirme ihalelerinden en çok pay alanlar, bünyesinde medya kuruluşu barındıran bu holdingler olmuştur.[3]

Kamu ve siyasetle olan bu ilişkilerin standartlaşması bağımsız medya kuruluşlarının hayatta kalmasını güçleştiren bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Zira 1990’ların şiddetli promosyon savaşları döneminde bile, artan satış rakamlarına rağmen satış ve reklam gelirleri, model alınan Batılı ülkelerdeki medya piyasasının derinliğine yaklaşamamıştır. Reklam gelirlerinin yetersizliği sebebi ile medya kamu yardımlarına, dolayısı ile siyasete daha da bağımlı hale gelmiştir.

Ceren Sözeri ve Zeynep Güney 2011 yılında yayınladıkları raporda, bir çok “medya şirketinin ekonomik olarak rasyonel olmayan şartlar altında faaliyet gösterdiğini, bazılarının zarara katlanarak yayınlandığını” ortaya koymuştur.[3] Sözeri’nin aktardığı gibi, “TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu’nun yaptığı görüşmelerde bazı medya patronları bu sektöre siyasilerin baskısı/ricası nedeniyle girmek durumunda kaldıklarını ve zararları azaltmak için çoğunlukla televizyon satın almak yoluyla büyümek durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.”[4]

Piyasanın rasyonelleştirilmesi büyük ölçüde satış ya da reyting rakamlarına bağlı olmasına rağmen, reklam harcamalarının dayandırıldığı kaynaklar bağımsız, profesyonel denetim kuruluşları değildir. Bu durum, devlet kurumlarının ilan ve reklamlarının bir baskı/kayıрма aracı olarak kullanılmasına sebep olmaktadır. [5]

İstanbul’da görüşülen bir medya yöneticisi, Türkiye medyasının sahiplik yapısı ile ilgili değerlendirmesinde de bu duruma parmak basmıştır:

“Patronlar zengin olmak istiyor, işlerini kaybetmek istemiyor, televizyonlarından çok para kazanmak istiyor, bunu da siyasetle iktidarla iyi ilişkiler kurarak yapacağını düşünüyor. Devlet kurumları onlara reklam aracılığıyla para aktarıyor aslında, Basın İlan Kurumu onlara para aktarıyor, onlar da iktidarın yanlışlarını görmemeyi tercih ediyor. Gördüklerinde bu reklamlar kesiliyor çünkü. Böylece patronaj etik ve ilke yanında yer alacağına paranın yanında yer almış oluyor. Bu yüzden de özgür ve adil bir medya doğamıyor.”
Yönetici - İstanbul

Holdinglerin kamu ihaleleri yöntemiyle kar yapmasının yanında, bir çok çalışma kamuya bağlı kuruluşların reklam dağıtımında siyasi tarafsızlıkla davrandığını, karar verici siyasi organların görüş ve istekleri doğrultusunda yayın yapan medya kuruluşlarına daha fazla reklam ve ilan verildiğini belirtmektedir. Örneğin devlete ait Halkbank, 2012’de reklam harcamalarının büyük bir bölümünü

Star gazetesi ve Kanal 24 televizyonuna ayırmış, ve bu kurumlarla milyonlarca liralık sponsorluk sözleşmeleri imzalamıştır. Nielsen’s AdEx’in verilerine göre 2014’ün ilk yarısında devletten en fazla reklam alan üç gazete Sabah, Star ve Milliyet’tir.

“Bu bağımlılık ilişkisi artarak devam etmiştir. Bu kapsamda siyasi iktidarın fikirleri doğrultusunda yayın yapan medya kuruluşlarının sahibi olan holdingler kamu ihaleleri ve devlet desteği ile büyürken, bu çizginin dışında kalanlar destek mekanizmalarından dışlanmış ya da denetim ve yargı yoluyla baskılanmıştır.” [6]

Bu etmenlerin sonucu olarak günümüz Türkiye medyasında da ultra çapraz mülkiyet yapısının sanayi ticaret ağı ile bütünleşik olduğu görülmektedir. Bianet ve Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü’nün hazırladığı “Medya ve Sahiplik” raporuna göre 2018 yılı itibarıyla Türkiye’de “medya sahiplerinin en büyük dördü çapraz medya izleyici payının %71’ine sahiptir ve medya sahipleri radyo, televizyon gazete web sitesi gibi mecralardan en az üçüne birden yatırım yapmış durumdadır.”[7] Yine aynı rapora göre bu dört medya sahibi, “üçüncü havalimanından metro inşaatına ve kentsel dönüşüm projelerine kadar çok çeşitli ve önemli kamu ihalelerini” almıştır.[8] Bu sahiplik ağının biraz daha detaylı bir örneğini, Mülksüzleştirme Ağları adlı girişim tarafından hazırlanan ve düzenli olarak güncellenen Türkiye Medya Sahipleri Ağında da bulmak mümkündür. [9]

COMET projesi çerçevesinde görüşülen gazeteci ve yöneticiler, bu bağımlı sahiplik yapısının özellikle editoryal bağımsızlık süreçlerinde çok etkili olduğunu, siyasi tarafgirlik mecburiyeti yanında kuruluşların kar amacıyla haber yapımına müdahale ettiğini belirtmişlerdir.

“Özel sektördeki yönetici elitler patronaj ve iktidar ilişkilerinden çok etkilenirler, haber yaparken bunu çok göz önüne alırlar ve bunu editoryal bağımsızlık kılıfının içine de sokarlar. [...] Şimdi olsa yapar. Şimdi de yapılıyor zaten. Bizim gazetelerimiz de yapıyor. Biz bir döngünün içindeyiz. Bir şey değişmedi. Muhafazakar medya yapıyor şimdi, o zaman liberal yapıyordu, ondan önce sol medya yapıyordu. Böyleyiz yani, bizim politik psikolojimiz buna çok müsait.” Yönetici -İstanbul

Kamusal ilan ve reklamların piyasadaki basın kuruluşlarına adil bir biçimde dağıtılmasını amaçlayan BİK, bahsettiğimiz yapı sebebiyle günümüzde siyasi etkiye daha açık hale gelmiş, hayatını idame ettirebilmek için ilan ve reklam gelirlerine bağımlı olan basın kuruluşları üzerinde gittikçe daha büyük bir baskı ve kayırma unsuruna dönüşmüş, basın kuruluşlarının bağımsız finansman olanaklarına ulaşmasını zorlaştırmıştır.

“Türkiyede medyanın gelişmesini engelleyen iki şey var, biri reklam dağıtım politikası. Reklam dağıtım politikası da ikiye ayrılıyor, Basın İlan Kurumu devletin reklamını veriyor, bir de özel sektörün reklam dağıtan ajansları var, büyük ajanslar, bunlar da özel sektörün reklamlarını

dağıtıyor. Bu ikisi birbirinden bağımsız değil. Özel sektörün reklam dağıtım pastasını elinde tutan ajanslar tekelleşmiş durumda, hepsi bir ajansta toplanmış,” Yönetici - İstanbul

Özellikle finansal olarak kamu ilanlarından gelen gelirlere bağımlı olan yerel medya, bu gelirlerin yokluğunda kendi kendine yetebilecek sermaye yapısına sahip değildir. Bu durum toplumun ihtiyaç ve taleplerini ortaya koyma ve kamuoyu oluşturmada önemli bir rol oynayan yerel medyanın bu görevini yerine getirmesine büyük ölçüde engel olmaktadır.

Yerel medya sahipliği, yaygın medyadan farklı olarak kişi sahipliği üzerinden yürümekte, ancak siyasetin finansman ve reklam gelirleri üzerinden etkisi, yerel medyada daha da görünür olmaktadır. Özellikle reklam gelirlerinden yeterince pay alamayan yerel gazeteler, hayatlarını idame edebilmek için yerel ve ulusal kamusal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Denetim mekanizmalarının da siyasi etkiye açık olmasının sebebiyle kaynak aktarımı da ayrımcılık ve kayırma unsuruna dönüşmüştür. Bu eksiklik yerelde gazetecilik yapma olasılıklarını yaygın basına göre daha da zorlaştırmaktadır.

“Seçim sonrası gelen ilk belediye başkanı gazetelerin aboneliklerini kesmekle başlıyor, ya da kendine yakın olanla devam ediyor. Muhafif kabul etmez ama bu hepsi (tüm partiler) için geçerlidir. Ekonomik özgürlüğü olmadığı için de gazeteler, malesef ki, çok özgürce hareket

edemiyorlar, çok özgürce çalışmıyorlar da.” Antalya Gazete Yöneticisi

“Denetleme kurumu vali yardımcısı, onların denetleme yapması lazım, mevzuatı uygulaması lazım, öyle olunca düzeliyor. 3-4 yıldır, çalışanlar kendi elemanları, denetleyen de kendi elemanları. Bir de iş korkusu var, insanları işten çıkardılar.” Gazeteci - Kars

Medyanın sahiplik yapısındaki siyasi etkinin kontrolünü ve düzenlemesini sağlayacak bağımsız kurumların eksikliği de bu etkiyi artıran ve gazetecilerin bağımsız bir şekilde habere ulaşmasını etkileyen bir faktördür.

Medyasektörünü düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulan Radyo Televizyon Üst Kurulu idari ve mali özerkliğe sahip tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğindedir. Ancak, Üst Kurul’un üye dağılımının yürütmenin etkisine açık olması kurulun siyasi etki altında karar almaya yatkın olduğunu göstermekte, son dönemde kurul tarafından verilen cezai yaptırımlar Üst Kurul’un cezaları ve denetimi siyasi tarafgirlikle verdiği eleştirilerine sebep olmaktadır.

Avrupa Konseyi Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi referans alınarak kurulan RTÜK, 1990’larda yayın yapmaya başlayan özel kuruluşların frekans planlaması ve tahsisi için yasal zemin oluşturulma ihtiyacının sonucunda ortaya çıkmıştı. Avrupa Birliği, sektörün düzenlenmesi için kullandığı çerçevelerin zamanla

yetersiz kalması nedeniyle 2007’de yeni teknolojileri kapsayacak şekilde revizyona giderek “Görsel-İşitsel Medya Yönergesi”ni çıkarmıştır. Bu yönerge 2011 tarihli Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun için referans sağlamış,[10] ancak RTÜK, çeşitli dijital mecraları da kapsayarak (convergence) oldukça çetrefilli hale gelen yayıncılık dünyasını Avrupa standartlarına uygun hale getirmekten ziyade, milli güvenlikten Türk aile yapısının korunmasına kadar çeşitli başlıklar altında özgürlükleri sınırlandıran bir dizi kural getirmiştir.[11]

Üst kurul son dönemde, denetim mekanizmasında tarafsızlık ilkesinin dışında hareket ettiği yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) üyesi İlhan Taşçı’nın hazırladığı rapora göre Kurul, 2019 Ocak ayından 2020 Mayıs ayına kadar, mülkiyet yapısı itibariyle siyasi iktidara yakın olan kuruluşlara yalnızca 3 yaptırım uygularken, aksi mülkiyet yapısına sahip kuruluşların 36 cezayla karşılaştıklarını, bu cezaların 28’inin 11 milyon TL tutarında idari ceza olarak verildiğini, tek bir programa iki kez yayın durdurma cezası verildiğini belirtmiştir.[12]

“Bizimkiler (Ak Partililer) de yapıyor. Müdahale ediyor, gazeteleri etkiliyor, bir sürü hata, yanlış yapıyor. Siyaset gazeteye basına müdahale edemez, etmemesi gerekiyor. Kendi medyasını işletebilir mi evet. Kendi bir gazete çıkartır, Ak Partili olur, Ak Partili olduğunu her yere ilan eder, istediğini yapar. Böyle gazeteler var mı?”

Çok. Ama böyle olmak istemeyen gazetelere müdahale edilmemesi, etmemesi lazım.”
Yönetici

Kurul başkanı Ebubekir Şahin, yaptırım cezalarının siyasi otoritelerin yönlendirmeleriyle yapıldığı yönündeki eleştirilere şöyle cevap vermiştir:

“Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından bir telkin ve talimat olmadı, ama olursa devletimizin başıdır, onun talimat ve telkinleri devletimizin bütün organlarını ilgilendirir, emir telakki eder “başımızın üstünde” deriz. Ama o ayrı bir şey. Rahatlıkla söyleyebilirim ki böyle bir talimat olmadı.”

Adaklı’nın değerlendirmelerine göre, bu denetleme mekanizmaları Türkiye’ye özgü değildir, dünyanın tüm köklü demokrasilerinde de radyo-televizyon yayıncılığı diğer ifade araçlarına göre daha sıkı denetlenir ve uygunsuz bulunan içeriklere yayın ilkeleri doğrultusunda yaptırım uygulanır. Ancak, bu ülkelerde yayıncılık mevzuatı hem ruhu hem de lafzı bakımından liberal ilkelerle uyumludur, kullanılan kavram ya da terimler operasyonelleştirilir, güncel gelişmelere göre yeniden düzenlenir. Bir diğer deyişle, mevzuat esnek biçimde yorumlanarak herhangi bir siyasi çevreye fayda sağlayabilecek muğlak ifadelerden arındırılır, çok açık görünen ifadeler keyfi biçimde kullanılmaz, nefret söylemine dair kurallar sadece belli bir din ya da mezhebe mensup kişileri koruyacak şekilde

uygulanmaz, içerik denetiminden sorumlu uzmanlar, ifade özgürlüğünü içselleştirmiş, alanında nitelik sahibi uzmanlardan seçilir, vb.[13]

“Bu, sahiplik ilişkisinin çarpıklığıyla ilişkili bir şey. Şöyle bir şey çıkartmıyorum, böyle bir sahiplik olmasın. Bu yanlış olur. Böyle bir sahiplik, tüm dünyada var. Olması da gerekiyor. Ama bu tür sahiplerin bu tür sermaye yapılarının kendilerini sigaya çekecekleri, denetim altında hissedecekleri ya da kendilerine bir nirengi noktası alabilecekleri başka yapılar da olması gerekiyor. Mesela, Türkiye’de düzgün işleyen bir kamu yayıncılığı yok,” Yönetici

Medya özgürlükleri bakımından kamu hizmeti yayıncılığı da Türkiye’de bir tartışma alanıdır. Kuruluşunda 1922 yılında kurulan BBC’nin 1927 yılından itibaren öncülük ettiği kamu hizmeti yayıncılığı temel alınmış olan TRT, İngiliz örneği ile pek de uyumlu sayılamayacak ölçüde özerklikten uzak bir kurum olarak gelişimini sürdürmüştür. Son yıllarda siyasi etkinin daha görünür olduğu bir TRT gözlemek mümkündür.

Sonuç olarak, Türkiye’de son dönemde gazetecilik faaliyetlerinin gerçekleşmesinin önündeki engellerin en başında medya sahiplik yapısının siyasi otoritelere bağımlı bir şekilde gelişmesi gelmektedir.

Öneriler

- Medya kuruluşlarının finansal bağımsızlığını sağlayabilecek yeni finans modelleri geliştirilmeli, bu modellerin sürdürülebilirliği için teşvik ve fon sağlanmalıdır.
- Yerel basının BİK'e olan mali ve siyasi bağımlılığını azaltacak ve finansal olarak bağımsızlığını sağlayabilecek mekanizmalar desteklenmelidir. Yerel basını hem merkezi hem yerel iktidarların baskısına karşı güçlendirecek bağımsız mesleki mekanizmalar desteklenmelidir.
- TRT yönetsel, hukuki ve mali bakımdan yeniden düzenlenmeli, çalışanların ve izler kitlenin söz sahibi olduğu özerk bir kurum kimliği kazandırılmalıdır.
- RTÜK'ün idari ve mali yönden bağımsızlığı güvence altına alınmalı, üye yapısının alanda uzman sivil toplum kuruluşu temsilcileri, akademisyenler ve okur temsilcileriyle çeşitlenmesi sağlanmalıdır.
- Kamusal reklam gelirleri ve dağıtımı şeffaf bir şekilde düzenlenmelidir.
- Kamu ihalelerinin verilmesi sürecinde medya sahipliğinin etkisi göz önüne alınarak daha şeffaf ve adil bir düzenlemenin yapılması ve uygulanması gerekmektedir.

Çalışma Hayatına İlişkin Sorunlar

“Haklarımızı tam olarak elde edemiyoruz. Bunu denetleyecek herhangi bir mekanizma da yok. Herhangi bir cemiyet veya üye olduğumuz herhangi bir kuruluş da bunun arkasında durmuyor. Dernek de sendika da bunun arkasında durmuyor. Her yıl [İletişim Fakültelerinden] 600 yeni mezun veriyoruz, doğal olarak işçi sayısı çok fazla, iş az, biz de mecburen işimizi korumak için bazı şeylerde susmak zorunda kalıyoruz. Sigortalarımız gibi, izin gibi, mesai gibi resmi günlerde çalışma gibi [mevzuların] denetimi yok. Maaşın gününde yatıp yatmaması konusunda denetim yok. bu konularda denetim yok.” Eskişehir

Sıklıkla ifade edildiği gibi, basın ve ifade özgürlüğünün önündeki engellerin en temelinde gazetecilerin mesleklerini icra etmeleri için gerekli olan koşulların eksik ve/veya yetersiz olması yatmaktadır. COMET projesi kapsamında yapılan çalışma, günümüzde gazetecilerin mesleklerini icra ederken karşılaştıkları en temel sorunun asgari temelde güvenceli çalışma ortamının eksikliğinin geldiğini ortaya koymuştur. Gazeteciler hem fiziki çalışma koşulları hem de özlük hakları açısından güvencesiz ve

sağlıksız bir ortamda çalışmaktadırlar.

Çalışma hayatına ilişkin gazetecilerin karşılaştıkları sorunlar, en başta işsizlik tehdidi ve özlük haklarının yıpratılması olmak üzere, meslek örgütlerinin yaptırım ve denetim gücünün olmayışı, gazetecilerin sendikal haklardan yararlanmasının önündeki engeller, iş kolunun tanımlanması ve regüle edilmesinde siyasetin etkisinin görülmesi ve basın kartı ve akreditasyon uygulamalarıyla meslek örgütlerinin dışında bir gazetecilik tanımı oluşturulması olarak sıralanabilir.

İşsizlik

“Medya yok çünkü çalışacak, gazetecilik yapacak yer yok. İş bulamıyor insanlar bu yüzden gazetecilik yapamıyor” İstanbul

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın yayımladığı Ocak 2020 İşkolu İstatistikleri’ne göre, Basın Yayın ve Gazetecilik iş kolunda kayıtlı çalışan sayısı 2015 yılında 97,365 iken 2020 yılında bu sayı 86,329’a düşmüş, iş kolunda çalışan işçi sayısı %11 oranında azalmıştır.

BİK’in görev alanında 32 yaygın, 10 bölgesel, 642 yerel olmak üzere 684 gazete, valiliklerin görev alanında ise 422 yerel gazete olmak üzere, toplamda 1106 gazete bulunmaktadır. Bu gazetelerin asgari kadrolarında 7,593’ü fikir işçisi olmak üzere dağıtım, baskı büro işçileriyle birlikte yaklaşık 15,000’den fazla

kişi istihdam edilmektedir. Son 5 yılda 119 basın yayın kuruluşu kanun hükmünde kararnemelerle kapatılmış, TÜİK verilerine göre 2016 yılından 2018 yılına kadar gazete ve dergi sayısı yüzde 2,3 azalmış, 804 gazetecinin basın kartı iptal edilmiştir.

Ancak fiili işsizlik oranı, iş kolu tanımının kapsamının kısıtlı olması, kayıtsız çalışan sayısındaki çokluk ve atipik çalışma pratikleri sebebiyle çok daha yüksektir. İşkolları Yönetmeliği’nde tanımlanan basın iş kolu yalnızca gazete, haber ajansı radyo ve televizyon çalışanlarını kapsamakta, ancak özellikle internet gazeteciliği başta olmak üzere medya faaliyeti yürütülmesine rağmen bu iş koluna kaydedilmemiş işletmeler bulunmaktadır.

“Özellikle internet medyasında sıkça bu örneklere rastlıyoruz. Son 1 yıl içerisinde sendikal çalışma yürüttüğümüz 5 yayın kuruluşundan 1’i iletişim iş kolunda, 4’ü ticaret, büro eğitim ve güzel sanatlar, kısaca ticaret iş kolunda çıktı. Biz orada sendikal çalışma yapsak dahi, iş kolu farklı olduğu için arkadaşlarımız, meslektaşlarımız bize üye olamıyor,” TGS

Bunun yanında, Türkiye Gazeteciler Sendikası’nın (TGS) öngördüğü rakamlara göre, sektörde % 40 oranında kayıt dışı istihdam bulunmakta ve serbest, telifli, yarı zamanlı ve sigortasız çalışanlar da dahil edildiğinde iş kolunda sayılmayan çalışan sayısı 30,000 ila 35,000’e ulaşmaktadır. Böylelikle sektörde işsizlik oranının son üç yılda % 30 oranına ulaştığı düşünülmektedir.

İşsizlik, özellikle yerel gazeteleri derinden etkilemiştir. 2018 yılının üçüncü çeyreğinde

başlayan döviz dalgalanmaları sebebiyle gazete kağıdı fiyatında artış olmuş, 2019 yılında resmi ilan hakkı bulunan günlük gazetelerin 100’den fazlası kapanmıştır. Yerel gazetelerin ilan alma koşulları arasında en az 6 kişi çalıştırma zorunluluğu olduğu düşünüldüğünde, sadece yerel gazetelerde yaklaşık 600 gazetecinin işsiz kaldığı görülmektedir. Kayıtsız ve atipik çalışan gazeteciler düşünüldüğünde ise bu sayı daha da artmaktadır

Bunun yanında yerel gazeteler ekonomik zorluklarla mücadele edebilmek için birleşme yoluna gitmişler, ancak birleşmeler gazetecilere işsizlik olarak geri dönmüştür.

Örneğin, Kars’ta 13 yerel gazete birleşerek 2 gazeteye düşmüş, bu gazetelerde çalışanların büyük bir bölümü işsiz kalmıştır. Aynı şekilde Samsun’da köklü medya kuruluşları kapanmış, Samsun Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti’nin rakamlarına göre, 67 gazeteci işsiz kalmıştır. Hatay’da da 16 olan gazete sayısı 6’ya düşmüştür. Yerel gazetecilerin ön plana çıkardıkları en büyük sorun, gazetecilik faaliyetlerini devam ettirebilecekleri ekonomik koşullardan yoksun olmalarıdır.

Ancak yerel gazetelerin bir kısmının, BİK’ten ilan hakkı alabilmek için gerekli olan asgari çalışan sayısını sağlayabilmek adına, gazetecilik faaliyeti yürütmeyen kişileri sigorta yoluyla kayıt ettirmelerinden dolayı, yerel ölçekte tam olarak kaç gazetecinin çalıştığına dair sayılar gerçeği yansıtmamaktadır. Bu işlemler sebebiyle hem gazetecilerin istihdam olanakları kısıtlanmakta, hem de işsizlik oranı yükselmektedir.

Özlük Haklarından ve Yasal Güvencelerden Yoksun Kalma

“Elimizde çok güçlü bir kanun var, 212 (sayılı Basın Kanunu), gazetecileri koruyan kolay bir kanun. Ama uygulanmıyor ve üstelik tırpanlanıyor. Gün geçtikçe daha da delik deşik hale getiriliyor. Yeni bir kanun teklifiyle elimizdekenden de olacağız kaygısı ne yazık ki bizde var.” Ankara

Atipik istihdam, freelance/serbest, parça başı, yarı zamanlı çalışma ve kayıtsız çalışma gibi pratikler, gazetecilerin kanunlarla belirlenen haklarından faydalanmaları önünde engel teşkil etmektedir. Denetim mekanizmaları ise bu konuda atıl kalmaktadır. Gazeteciler, işsizlik korkusu, denetim mekanizmalarına güvensizlik ve/ya siyasi baskı görme endişesi ile mevcut koşullarda çalışmaya devam etmekte, denetim mekanizmalarına başvurmaktan çekinmektedirler. TGS’nin yorumuna göre, “sendikaların başvurup da iş kolu değişikliği tespitini yapabileceği, her tespit ettiği işletme için rahatlıkla başvurabileceği bir mekanizma (da) kurumsal olarak ve pratik olarak inşa edilmiş değildir.”

Bu durum gazetecilerin 212 sayılı Basın İş Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu ve 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile gelen haklardan mahrum kalmasına da sebep olmaktadır.

“Büyük sıkıntılarımızdan biri, internet medyasının 212 kapsamında olmaması ve dolayısıyla da gazeteciliğin getirmiş olduğu özlük haklarından faydalanamıyor olmaları. Bu da önemli karşımıza çıkan sıkıntılardan biri” TGS

Ayrıca, birçok gazeteci aldıkları ücretten farklı bir maaş miktarı ile sosyal sigortalar sistemine kayıtlı gösterilmekte, cüzi miktarla elden ödeme yoluyla istihdam edilmekte, deneme süresi adı altında uzun süre sigortasız çalıştırılmakta, gazetecilik yapsa dahi iş kolu dışındaki bir iş kolunda sigortalanmakta, fazla mesaiyi işlenmemekte ve iş sağlığı ve güvenliğini gözardı eden koşullarda çalışmaktadır.

“Bizim en büyük sorunumuz mesela bizim yıllık izin hakkımız 28 gün ama çoğu zaman bu 28 günü kullanamadığımız zamanlar oluyor. Akşam iş çıkışında habere gittiğimiz zaman bu mesaiye giriyor ama mesai ücretinizi alamıyorsunuz, resmi tatillerde çalıştığınızda normal tek yevmiye alıyorsunuz, basın kanununda böyle değil. Onun dışında gazeteler 12 sayfaya düştü, 4 tanesinin kapanacağı da söyleniyor ilerleyen aylarda, böyle bir iş güvencesi sorunu da var açıkçası. İnsanlar tazminatını alabilir miyim alamaz mıyım kaygısı da yaşıyor. Şu an sorunlar daha çok bence ekonomik anlamda sorunlar” Eskişehir

COMET siyasa önerisine görüşlerini sunan TGS yetkilileri, Türkiye’de basın iş kolunda çalışanların haklarının yasalar çerçevesinde korunduğunu ancak uygulamada bu yasal

çerçevenin işler olmadığını, anayasal hakların deregüle edilerek kadük hale getirildiğini belirtmişlerdir.

Özellikle, son dönemde basın yayın iş kolunda çalışanların 212 sayılı Kanun çerçevesinde sahip oldukları özlük hakları Anayasa Mahkemesi kararlarınca kısıtlanmış, bu durum da ek hak kayıplarına yol açmıştır.

Örneğin, 2019 Kasım ayında Anayasa Mahkemesi gazetecilerin fazla mesai ücretlerinin zamanında ödenmediği her gün için işverenin yüzde beş fazla ödeme yapmasını öngören kanun maddesini Anayasa’ya aykırı bularak iptal etmiştir. Bakırköy 13. İş Mahkemesi’nin itirazını inceleyen mahkeme, bu kararla “Basın sektöründe çalışanlar için diğer çalışanlara

göre nesnel ve makul bir nedenle de olsa orantısız bir farklı muamelenin getirilmesinin önlenmesini” amaçladığını belirtmiştir. Mahkeme 2008 yılında bu itirazı reddetmiş, kanun maddesinin “ölçülük ilkesine aykırı olmadığını” basın özgürlüğünü koruduğunu ve aynı şekilde korunması gerektiğini bildirmişti.

2020 yılının Şubat ayında ise Anayasa Mahkemesi, 212 sayılı Basın Yasası ile basın çalışanlarına tanınan yıpranma payı hakkını iptal etmiştir.

Bu gelişmelerden anlaşılacağı üzere gazetecilerin var olan özlük hakları yıpranmakta, ancak bu hakları koruyabilecek ve denetleyebilecek mekanizmaların zayıflığı sebebiyle gazeteciler hak kayıplarına karşı koyamamaktadırlar.

Sendikal Hakların Önündeki Engeller

Sendikalaşma sayısının düşük olması, iş kolu tanımı ve kapsamının tüm çalışanları kapsamaması, atipik ve kayıtsız çalışma ve toplu iş sözleşmesi imzalama şartları sebebiyle iş kolunda çalışan bir çok işçi anayasal haklarından faydalanamamaktadır.

Türkiye’de Basın Yayın ve Gazetecilik iş kolunda toplam dört sendika bulunmaktadır: TÜRK-İŞ’e bağlı BASIN-İŞ (Türkiye Basın, Yayın, Gazetecilik, Grafik Tasarım, Baskı ve Ambalaj Sanayi İşçileri Sendikası) ve TGS (Türkiye Gazeteciler Sendikası), HAK-İŞ’e bağlı MEDYA-İŞ (Medya İşçileri Sendikası) ve DİSK’e bağlı BASIN-İŞ (Türkiye Basın Yayın Matbaa Çalışanları Sendikası).

Ancak, Ocak 2020 İş Kolu İstatistiklerine göre bu iş kolunda kayıtlı çalışan sayısı 86,329 iken, sendikalı çalışan sayısı 6,893 ile tüm iş kolunun %8’ine tekabül etmektedir.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun 17. maddesi gereğince, bir sendikaya üye olabilmek için söz konusu kanun hükümlerine göre işçi olmak gerekmektedir. Üyelik için gereken iş tanımına göre bu sürekli çalışma zorunluluğu, serbest/freelance çalışan gazeteciler için sendika üyeliğini imkansız hale getirmektedir. Bu şekilde çalışan gazeteciler ancak meslek örgütlerine veya cemiyetlere üye olabilmektedir.

ÇALISAN SAYISI		86,329
SENDİKA	ÜYE	YÜZDE
MEDYA-İŞ	2806	% 3.26
BASIN-İŞ	2410	% 2.80
TGS	1345	% 1.56
DİSK BASIN-İŞ	332	% 0.39
TOPLAM:	6893	% 8,01

Tablo 1: İş kolu istatistik tablosu

Diğer yandan, sendika üyelik işleminin e-devlet üzerinden yapılması bir kolaylık sağlasa da, kayıtlı olmak için paylaşılan kişisel verilerin bakanlığın bilgi havuzunda toplanması işçi aleyhine durumlara yol açabilir. Zira, sızdırılması halinde bu bilgilerin işveren tarafından sendikalaşma faaliyetlerini engelleyecek şekilde kullanılması mümkündür.

Aynı yasanın 41. maddesi gereğince sendikaların Toplu İş Sözleşmesi yapma yetkisine sahip olmaları için, "Kurulu bulunduğu iş kolunda çalışan işçilerin en az yüzde birinin üyesi bulunması" şartı aranmaktadır. Bu sebeple 4 sendikadan ancak 3'ünün toplu iş sözleşmesi imzalama yetkisi bulunmakta, DİSK BASIN-İŞ'e kayıtlı çalışanlar ise sendika üyelerinin sahip olduğu sendikal güvencelerden ve sendika üyesi olmanın getireceği toplu iş sözleşmesi koşulları ile bunun getireceği ekonomik ve sosyal faydalardan yararlanamamaktadır.

Ayrıca yukarıda belirtilen madde gereğince, sendika üyelerinin toplam çalışan sayısına oranı, bu sendikanın toplu iş sözleşmesi yapabilme hakkını kullanabilmesi için bir

ön koşul olarak bulunmaktadır. Sendikanın toplu iş sözleşmesi başvurusu yapabilmesi için tek bir işyerinde %50 +1, birden fazla işyerinde ise %40 örgütlenme oranına sahip olması gerekmektedir.

Türkiye'de basın iş kolunda faaliyet gösteren işyerlerinden sadece 9'unda bu koşullar sağlanmaktadır. Bu 9 işletmenin 8'inde TGS, Anadolu Ajansı'nda ise 2012 yılında HAK-İŞ bünyesinde kurulan MEDYA-İŞ yetkilidir.

Yerel gazetecilik için sendikal ve profesyonel haklardan faydalanmak, sendikaların Türkiye genelinde örgütlenme pratiklerinin yetersiz olması ve yerelde kayıtsız çalışma pratiklerinin yaygınlığı sebebiyle daha da zordur.

TGS'ye göre sendikal çalışmaları zorlayan diğer bir yasal düzenleme de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın sendikal yetki tespiti ardından işverene itiraz hakkı tanıması olmuştur. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 43. maddesi, toplu iş sözleşmesi başvurusunda bulunulan işyerinin işverenine, sendikanın yetkisine itiraz hakkı tanımaktadır. TGS yetkilileri,

sendikanın yetkili olup olmadığının tespiti için Bakanlık tarafından tutulan sendika üyeliği bilgilerinin yeterli olması gerektiğini belirtmektedir. İşverenin itiraz hakkını kullanması ile başlayan yargı sürecinin uzun

ve yıpratıcı olduğunu, bu sürecin çalışanları işverene karşı savunmasız bıraktığını ifade eden TGS yetkilileri, bu yasal düzenlemelerin işletmelerde örgütlenme çalışması yapmayı güçleştirdiğini belirtmektedir.

Basın Kartı ve Akreditasyon Sorunu

Haber kaynağına ulaşımında en büyük problemlerden biri olarak karşımıza çıkan uygulama resmi kurum ve kuruluşların akreditasyon uygulaması ile gazetecilik faaliyetini kısıtlamasıdır.

Sarı Basın Kartı, bir gazetecinin basın iş kolunda aktif olarak çalıştığını belgeleyen bir karttır. Bu kart, gazetecinin basın çalışanı olarak kimliğini teyid etme işlevinin dışında, haber yapma sürecinde çeşitli kaynaklara ulaşmayı kolaylaştırması açısından da basın çalışanlarının işlerini serbestçe yapmaları için hayati önemi olan bir belgedir.

Bu kart, 2018'de yürürlüğe giren Anayasa değişikliğinden önce Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Başkanlığı bünyesindeki Basın Kartı Komisyonu tarafından verilmekteydi. Bu komisyon, 15 üyeden oluşmaktaydı ve üyeler, komisyonda temsil edecekleri dernek ve kuruluşlar tarafından seçiliyordu. Kartın verilmesi için gerekli şartlar, Sarı Basın Kartı Yönetmeliği'nde belirtilmekteydi.

2018 Anayasa değişikliği ile Basın Yayın Enformasyon Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (CİB) adını aldı ve Basın Kartı Komisyonu'nun üyesayısı 9'adüşürüldü. Bu üyelerin ikisi CİB temsilcisi olmak üzere,

biri süreli basın kartı sahiplerini, biri basın kartı sahiplerini temsilen, biri sendikaları temsilen, üçü de meslek örgütlerini temsilen Cumhurbaşkanlığınca atanacak şekilde düzenlendi. Son belirlenen komisyonda, 9 üyenin 4'ünün ATV, Star, Sabah gibi sahiplik yapısı itibarıyla Ak Parti'ye yakın kuruluş çalışanı ve/ya yöneticisi olması, 2'sinin devlet ile yapısal bir bağlılık ilişkisi bulunan TRT ve Anadolu Ajansı üyesi ve yöneticisi olması, birinin ise Ak Parti belediye meclisi ve eski milletvekili aday olması, komisyonun bağımsızlığının ve tarafsızlığının sağlanamadığına işaret etmiştir. Ayrıca, yeni düzenlemeyle ne TGS, ne de Gazeteciler Cemiyeti ve Konfederasyonları Komisyonda yer alabilmiş, böylelikle bağımsız meslek örgütlerinin karar alma süreçlerindeki varlığı zora düşmüştür.

Basın Kartı Komisyonu'nun yapısı sonucu siyasi iktidara yakın bir hal alması, her türlü otorite etkisinden bağımsız hareket edebilmesi gereken bir meslek alanı olan gazeteciliğin meslek tanımının siyasi iktidarca belirlenmesi ve ayrımcı uygulamaların önünün açılması anlamına gelmektedir. Ayrıca, Basın Kartı Komisyonu'nda ve ilgili yasa değişikliklerinin yapımında meslek örgütlerinin ve sendikaların dışlanması,

gazetecilik faaliyetinin tanımlanması ve hesap verilebilirliğini de siyasi iktidarın etkisi altında bırakmıştır. Bu sebeple meslek örgütleri ve gazeteciler basın kartının ve gazetecilik meslek ilkelerinin bağımsız meslek örgütleri tarafından verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

2018 yılında yeni üyelerin seçiminden sonra uzun bir süre toplanmayan Basın Kartı Kurulu, gizli bir oturumla 2019 yılında toplanmış ve toplantının ardından sarı basın kartının yerine turkuvaz basın kartı verileceğini, tüm gazetecilerin yeni basın kartına başvurması gerektiğini belirtmiştir. Yenileme için başvuru yapan ve aralarında TGS'nin başkanının da bulunduğu 860 gazetecinin ise basın kartı yenilenmemiştir.

“Hali hazırda basın kartına sahip ancak yenilenmesini bekleyen 860 gazeteci olduğunu biliyoruz. Gazeteciler, basın kartları var, ama ne zaman yenilenecek, yenileneceğine dair herhangi bir bildirimde bulunulmuyor. 860 gazeteci, gazetecilik faaliyeti yürütmesine rağmen hali hazırda bir basın kartı olmasına rağmen, yenilenmeme tehdidi ile karşı karşıya, bunu, gazetecilerin yapmış olduğu gazetecilik faaliyeti üzerinde bir baskı oluşturmayacağını kimse söyleyemez” TGS

Diğer yandan, basın kartı sahibi olabilmek için 212 sayılı Basın Kanunu kapsamında çalışıyor olmak gerektiğinden, daha önce bahsettiğimiz kayıt dışı istihdam, serbest gazetecilik ve meslek iş kolunun internet gazeteciliğini kapsamaması gibi sebeplerden ötürü aktif olarak gazetecilik yapan pek çok

gazeteci basın kartına başvuru hakkından bile mahrum kalmaktadır.

Basın kartına sahip olmamak, gazetecilerin pek çok resmi kurum ve toplantıya erişimini engellemekte, haber kaynağına ulaşmak konusunda gazetecileri kısıtlamaktadır. Hatta basın kartı sorgulama, artık her türlü toplumsal olayda da rutin bir hale gelmiştir; sarı basın kartı olmayan gazeteciler gösteri ve eylemlerde kolluk kuvvetlerinin ayrımcı yaklaşımlarına maruz kalmaktadırlar.

“1 Mayıs'ta binlerce insan alana giriyor. Ben gireceğim zaman polis bana soruyor gazeteci misin diye? Ben de biliyorum ki, evet dersem almayacak o sebeple hayır deyip girdim. Çünkü gazeteci olunca giremeyeceğim. Yine benim adliyeye sanığım deyip girmişliğim var.” Ankara

Sarı basın kartının yanında kamu kurum ve kuruluşları kendi akreditasyon uygulamalarını başlatmış, ve toplantı ve basın açıklamaları için özel izin ve özel kart vermeye başlamıştır. Bu uygulama da gazetecilerin haber alma hakkını ciddi bir şekilde kısıtlamaktadır. Bir çok gazetecinin resmi kurumlara ulaşımı keyfi uygulamalarla engellenmekte, siyasi iktidara yakın olmayan medya kuruluşları ve gazeteciler akreditasyon alamamaktadır.

“En büyük problemimiz akreditasyon problemi. O çok büyük sıkıntı. Bu, siyasal iktidarın çizdiği bir hat ve bu sadece gazetecilere özgü bir şey değil. Bu, ya bendensin ya da değilsin, mantığı, herkes için geçerli, özellikle kamu çalışanları için, akademisyenler için vs. vs. kamu hizmeti

almak ya da vermek arasındaki fark. Kamu hizmetleri almak tüm halkın hakkıyken baktığınızda kamu hizmeti alırken bile bu farkı yaşadığımız bir süreçten geçiyoruz dolayısıyla gazeteciler de bunu yaşıyor.” Ankara

“Akreditasyon kartını, yani turkuaz kartı almanız bir. İki, bu kurumlara girebilmek için ayrıca kart alacaksınız. Üçüncü olarak bu kartları aldıktan sonra, hadi girdiniz, dışışleri mesela, Yargıtay’a girdiniz ama iş burada bitmiyor. Bir de orada sizinle konuşacak bir kişi bulabilmeniz lazım” İstanbul

“Akreditasyonu hayatımızın her alanına soktaki eyleme kadar uygulamaya başladı.” Ankara

Bunun yanında, gazetecilerin 212 sayılı Kanun ile kazandıkları yıpranma payı hakkına dair düzenlemenin iptali için Anayasa Mahkemesine başvuran İş Mahkemesi, bu başvurusunda ‘basın kartı sahibi olan’ ve ‘olmayan gazeteciler’ şeklinde ikili bir ayırımın ortaya çıktığını, bu durumun aynı işi yapanlar arasında sigortalılık hakları bakımından farklı düzenlemelere tabi olma sonucu doğurduğunu savunmuştu. Ayrıca, basın kartı alabilmek için basın iş sözleşmesi kapsamında çalışma şartının olması nedeniyle çalışanın basın kartı almasının işverenin yetkisine bırakıldığı ve kanundaki eksiklikten kaynaklanan bu durumun çalışma hakkı ve eşitlik hakkını ihlal ettiği belirtilmişti.

Şubat 2020’de bu başvuruya dair karar veren Anayasa Mahkemesi, basın kartı sahibi olanlar ile olmayanlar arasında ayrımcılık

yaptığı, meslek icrasında basın kartı sahibi olmadan çalışanlar bulunduğu gerekçesiyle düzenlemeyi iptal etmiş, yasa koyuculara basın kartı verilme koşullarının basın yasasına eklenmesi için Şubat ayından itibaren 9 ay süre tanımıştır. Mahkeme hükmünde, “Böylece basın kartı sahibi olmak için gerekli şartlar ve dolayısıyla fiili hizmet zammının uygulanacağı basın ve gazetecilik mesleğinde çalışanların belirlenmesinde temel esaslar ve ilkeler kanunla düzenlenmeyerek bu konudaki düzenleme yetkisi, yönetmelik aracılığıyla bütünüyle yürütme organına verilmiştir.” demektedir.

Anayasa Mahkemesi, “Kanunilik ölçütünün gerçekleşmesi için sosyal güvenlik hakkının sınırlandırılmasına yol açan söz konusu düzenleme nedeniyle basın kartının niteliği ile ne şekilde verileceği konusunda ve bu kartın verileceği kişilerde aranacak şartları içeren temel ilkelerin anılan hakka keyfi bir şekilde müdahale edilmesini önleyecek şekilde kanunla açık bir şekilde ortaya konulması gerekir.” demektedir.

Bu hükümler, yasal düzenleme eksikliklerinin de altını çizmekte, yasa koyuculara Basın İş Kanunu ile ilgili düzenleme yapma süresi tanımaktadır.

Bu sebeple Basın İş Kanunu’nda basın kartının verileceği kişilerde aranacak şartları içeren temel ilkelerin belirlenmesi gerekmektedir ve bu belirlemelerin yapılmasında basın meslek örgütlerinin aktif katılımı hayati önem taşımaktadır.

Öneriler

- Anayasa Mahkemesi, gazetecilerin yıpranma payına ilişkin düzenlemeyi iptal ettiği kararında, yıpranma tazminatından yararlanabilmek için Sarı Basın Kartı sahibi olma şartı arandığı, ancak bu kartı almaya ilişkin esasların yasada düzenlenmediği ve Basın Kartı Yönetmeliği’nde yer aldığını belirterek sosyal güvenlik hakkına yönelik sınırlamanın kanunla yapılması ölçütünü karşılamadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle kuralın iptaline karar veren Mahkeme yeni düzenleme yapılması için yasa koyucuya 9 ay süre tanımıştır. Yasa koyucu, iptal gerekçesi doğrultusunda basın kartı alma koşullarını en kısa sürede yasa ile düzenlemelidir. Aksi halde kural yürürlükten kalkacağından basın çalışanlarının yıpranma payından yararlanması konusunda ciddi sorunlar yaşanacaktır.
- Bu sebeple basın kartı alma koşulları yasada düzenlenirken aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:
 - o Basın kartlarına ilişkin usul ve esaslar bağımsız meslek örgütleri tarafından belirlenmeli, kart meslek örgütleri tarafından verilmeli, resmi kurum ve kuruluşlarca tanınmalıdır.
 - o İnternet gazeteciliği başta olmak üzere medya faaliyeti yürüten işletmeler Basın Yayın ve Gazetecilik iş koluna dahil edilmeli, İş Kolları Yönetmeliği güncellenmelidir. Kayıtsız çalışma, aldığı ücretten farklı maaş alma, farklı iş kolunda sigortalanma gibi uygulamaların azaltılması için orantılı denetim mekanizmaları bağımsız bir şekilde işletilmelidir.
 - o İnternet medyası çalışanları, serbest ve yarı zamanlı çalışanlar için de düzenleme yapılmalı, bu gazetecilerin yasadan gelen haklardan faydalanmaları sağlanmalıdır.
- Sendikaların iş kolu tespiti için başvuru yapabilecekleri bir kurum bulunmamaktadır. İş kolu tespiti süreçlerini kolaylaştırmak gerekmektedir.
- 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun 17. maddesi gereğince bir sendikaya üye olabilmek için söz konusu kanun hükümlerine göre işçi olmak gerekliliği, serbest ve yarı zamanlı çalışan gazeteciler için esnetilmeli, bu gazetecilerin sendika üyelikleri kolaylaştırılmalıdır.

- Aynı Kanununun 41. maddesi gereğince sendikaların toplu iş sözleşmesi yapma yetkisine sahip olmaları için “Kurulu bulunduğu iş kolunda çalışan işçilerin en az yüzde birinin üyesi bulunması” şartı kaldırılmalı, sendikalara baraj olmadan toplu iş sözleşmesi yapma hakkı tanınmalıdır.
- Sendika üyelik işleminin e-devlet üzerinden yapılması bir kolaylık sağlasa da bu verilerin işçi aleyhine kullanılmaması için ek güvenlik önlemleri alınmalıdır.
- Anayasa Mahkemesi tarafından verilen fazla mesai ücretlerinin ödenmediği her gün için verilen %5 zam oranı yasalarca tekrar tanımlanmalıdır. Basın çalışanlarına tanınan yıpranma payı hakkı gazetecilerden alınmamalıdır.
- 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş sözleşmesi Kanunu'nun 43. maddesi, toplu iş sözleşmesi başvurusunda bulunulan işyerinin işverenine, sendikanın yetkisine itiraz hakkı tanımaktadır. TGS yetkililerinin de belirttiği üzere, sendikanın yetkili olup olmadığının tespiti için Bakanlık tarafından tutulan sendika üyeliği bilgilerinin yeterli olması gerekmektedir.
- Sendika ve meslek örgütlerinin Türkiye'nin tüm illerinde etkin örgütlenmesi, yerel gazetelerin hak kayıplarıyla ilgili aktif savunuculuk yapmaları gerekmektedir.
- Gazetecilerin özlük haklarının korunması ve denetlenmesi ile ilgili mekanizmalar güçlendirilmelidir, bu mekanizmalarda bağımsız meslek örgütlerinin ve kuruluşlarının aktif rol oynamaları sağlanmalıdır.
- Meslek tanımı bağımsız basın kuruluşları tarafından yapılmalı ve denetleme de bu kuruluşlar tarafından yapılmalıdır. Bu kuruluşlarının mesleki yaptırım gücü olmalıdır.

Gazetecilik Pratiğinin Önündeki Engeller

“Tümüyle çürüyen bir sistemi anlatmaya çalışıyorum” İstanbul

COMET projesi kapsamında gazeteciler ile yapılan toplantılarda günümüz Türkiye’sinde gazetecilik yapmakla ilgili sıkıntılar ele alınmış ve bu sıkıntıların giderilmesine dair atılabilecek adımlar üzerine bilgi alışverişinde bulunulmuştur.

Bu toplantılar ışığında Türkiye’de bağımsız gazeteciliğin yapılması önündeki engeller üç başlık altında değerlendirilebilir: Siyasi iklimin yarattığı engeller, yeni medya haberciliğinin sıkıntıları ve yapısal eksikliklerin yarattığı sıkıntılar.

Siyasi İklimin Yarattığı Engeller

“Tek tip habercilik bence şu anda en büyük problemimiz. Hem ana akım medyada hem de muhalefet olarak tanımladığımız medyada. Biz artık belki çok iddialı bir laf olacak ama habercilik yapmıyoruz, yapamıyoruz malesef mevcut medya koşullarından” Ankara

Yapılan toplantılarda gazetecilerin bağımsız ve tarafsız haber yapabilmelerinin önündeki engellerden en sık ifade edileni, haber kaynağına ulaşmada ve haberleri teyid etmede yaşanan güçlük olarak ortaya çıkmıştır. Gittikçe şiddetlenen siyasi kutuplaşma sebebi ile gazetecilerin siyasi olarak taraf olmadıkları takdirde siyasilere erişimlerinin imkansız hale geldiği görülmektedir. Az sayıda gazeteci dışındaki gazetecilerin ve medya kuruluşlarının iktidara bağlı siyasiler, bürokratik yetkililer, kamu kurumlarındaki yetkililer, savcılar, hakimler, vb. kişi ve kurumlara erişiminin mümkün olmaması, gazetecilerin kamu kuruluşlarına

girişlerinin engellenmesi ve mahkemelere alınmamaları gibi uygulamalar gazetecilerin haber edinme, doğrulama ve teyit etme faaliyetlerinin sadece siyasi olarak yakın oldukları kaynaklar ile sınırlı kalmasına sebep olmuş, bu da tarafsız haberciliği olanaksız hale getirirken siyasi kutuplaşmanın medya kuruluşlarına da ciddi bir şekilde yansımalarına sebep olmuştur.

“Militan gazetecilik çok doğru. Bu siyasi atmosferin sağladığı bir şey. Sağcı solcu militan arasında bir fark yok genelde, aynı çizginin getirdiği iki kutup aslında bu. Ama her halükarda ya ordasın ya buradasın, şu

anın geldiği nokta bu. Zorundasın, çünkü o tarafta konumlandırıyorsan bu tarafta konumlandırmak zorundasın. Bence çok önemli bir problem bu.” Ankara

“Aslında ideolojilerimiz ve bağlı bulunduğumuz kamplar belirliyor kimi destekleyeceğimizi ve neyin haber olduğunu.” İstanbul

Yukarıda belirtilen süreç sonucu, medya kuruluşları da siyasi kutuplaşmanın fiili aktörleri haline gelmiş, bu durum tarafsız habercilik yapmayı imkansız hale getirmiştir. Siyasi iktidara karşı konumlanan/dışlanarak konumlanmak mecburiyetinde kalan medya kuruluşları ve gazeteciler kamu kurumları ve siyasilere erişimleri olmadığı için haber alamamakta, tarafsız bakış açısı sunmaları mümkün olmamaktadır.

“Bilgi için başvuruyorsun, bilgi, kapalı kaynaklar, onun için biraz tek sesliliğe itiyor. Çünkü tek bilgi alabileceğin taraf CHP tarafı, İYİ Parti tarafı falan. Ak Parti tarafı MHP tarafı yokmuş gibi davranıyor, ona yakın odaklar, ona yakın kaynaklar, sendika da ona yakın bir şey de. Onun için sen de kaldığın yerde, o muhalif şeyde, oradan çıkamıyorsun.” Ankara

Diğer yandan, iktidara yakın kuruluşlar ise gerek çıkar ilişkileri gerek bu dışlanmaya maruz kalma tehdidi sebebi ile aktif olarak iktidara destek olma pozisyonundan ayrılmadıkları için, siyasilere erişimleri olsa bile bu erişimi bağımsız gazetecilik faaliyetleri çerçevesinde değerlendirememektedir. Bu durum basın toplantılarında sorulacak soruların önceden belirlenmesi, kamu

kurumlarından verilen yazılı demeçler dışında görüş alınamaması gibi uygulamalarda belirgin olarak gözlemlenmektedir.

Siyasi iklimin medya üzerinde yarattığı bu taraflılık, kutuplaşma ve ayırımın daha da güçlenmesine sebep olmakta, kendini daha şiddetli olarak yeniden üreten bu çıkmaz tarafsız ve bağımsız habercilik yapılmasını gittikçe daha imkansız bir hale getirmektedir.

“Ana akım medya %90 ve daha fazlası iktidarın kontrolünde olan ana akım medyanın dışında bir de daha bağımsız diyebileceğimiz, arkadaşların muhalif medya diye tanımladığı bazı medya kuruluşları var, bana göre bunların da temel problemi çoğu kez gazetecilik ve aktivizmin karıştırılması. Gazetecilik profesyonel bir meslektir. Biz aktivist değiliz. Ya da herhangi bir siyasi partinin borazanlığı ya da bir ideolojinin borazanlığını yapmak değil bizim görevimiz. Kamuoyunu bilgilendirmek ve doğru bilgilendirmek. Bu anlamda da profesyonel gazeteciliğin çok yıprandığını düşünüyorum Türkiye’de.” İstanbul

Tarafsız haber içeriğinin riskli olduğu ve elde edilmesinin güçleştiği bu ortam, gazete ve televizyonlarda haber içeriği yerine kişisel görüş ve yorum ağırlıklı analiz/görüş içeriklerinin çoğalmasına sebep olmaktadır. Bilgi kaynağına erişimin güç olduğu bu şartlarda doğruluğu teyit edilemeyen veriler üzerinden yapılan analizler haber olarak sunulmakta, ana akım medya organları haber verme görevi üstlenen gazetecilik faaliyetinden çok siyasi görüş üzerinden propaganda yapılan araçlar haline

dönüşmektedir. Diğer yandan medya okur-yazarlığı zayıf olan, siyasi olarak kutuplaşmış toplum, tarafsız haber yerine kendileri ile aynı görüşte, militanlaşmış analist ve görüş bildiricileri takip etmek istemekte, medya ile “medya tüketicisi” kitle arasındaki arz-talep ilişkisi de bağımsız gazetecilik ve haberciliğin hayatta kalmasını güçleştirmektedir.

Siyasi iklimin medya kuruluşları üzerinde yarattığı ve bağımsız gazetecilik faaliyetlerine engel olan bir diğer unsur da sansür/otosansür süreçleridir. Hukuki sorunlar bölümünde detaylı olarak incelenecek olan, gazeteciler ve bağlı oldukları medya kuruluşlarının hukuki ve cezai işlem tehdidi altında oluşu, haber yapıcılarının sansüre maruz kalmaları ve/veya sansür/ceza tehdidi sebebi ile otosansür uygulamalarına sebep olmaktadır. İktidara yakın medya kuruluşlarında manşetlerin belirlenmesi ve hangi konuların haber yapılacağı hususunda

doğrudan devlet kurumlarından talimat alır hale gelme şeklini alan bu otosansür, karşıt görüşlü/muhalif medya kuruluşlarında ise yakın oldukları siyasi görüşün temsilcileri ile ters düşecek haber/yorumlardan kaçınma şeklini alabilmektedir. Bu çalışma ortamında yetişen ve çalışma pratiklerini geliştiren yeni gazeteci nesille beraber gelenekselleşen ve kemikleşen bu otosansür mekanizması medyanın kurumsal yapısında sıradan bir unsur halini almakta, gazetecilerin kendi inisiyatifleri ile bu mekanizmayı kırmaları olanaksızlaşmaktadır.

“Gerçekten bunu [otosansürü] kırmak benim elimde değil. Dolayısıyla bu sorunları tanımlamada bile yaşıyor olmak, zaten benim haberimin benim elimden çıkmaması gibi bir sonuç ortaya koyuyor. O haberi ben yazmıyorum aslında.” İstanbul

Yeni Medya Haberciliğinin Sıkıntıları

Ana akım olarak da tanımlanan, süreli yayım ve televizyonları içeren medyanın içine sıkıştığı bu tarafsız haber yapamama ve otosansür durumunun ortaya çıkardığı haber boşluğu, internet siteleri ve sosyal medya tarafından doldurulmaya çalışılmaktadır. Ancak, gittikçe büyüyen ve haber yapma/haber edinme ilişkisi içinde hayati bir yer almaya başlayan internet medyası, başlıcaları erişime engellemeler, yasal düzenlemelerin yetersizliği ya da baskı unsuru içermesi, çalışma şartlarının olumsuzluğu, maddi gelir sağlama ve haber kaynağına ulaşım sıkıntıları, öz-denetleme mekanizmalarının eksikliği ve

hesap verilebilirliğin olmaması olmak üzere pek çok sorun içeren bir alandır.

Özellikle internet medyasında, haber yapmada kritik bir rol oynayan muhabirlik mesleği yeterince yer bulamamıştır. Standart haber içeriğinden ziyade haber-analiz veya yorum-analiz içeriklerine ağırlık veren ve maddi gelir sağlama amacı olmayan bazı internet siteleri dışında, varlıkları görüntülenme ve tıklanma sayıları ile arttırdıkları reklam gelirlerine bağlı olan internet sitelerinde geleneksel medya kuruluşları, ajanslar, sosyal medya hesapları

v.b. kaynaklardan elde edilen bilgiler neredeyse hiçbir editoryal kontrole tabi tutulmadan, kaynak belirtilmeden kopyala-yapıştır yöntemi ile haber içeriği olarak sunulmaktadır.

Diğer yandan, bir iç denetleme mekanizmasının olmaması nedeniyle, pek çok haber sitesi teyit edilmemiş veri yığınının oluşan birer mecra haline dönüşmektedir. Yurttaş gazeteciliğinin hakim olduğu sosyal medya ile profesyonel gazetecilerin çalıştığı internet medyası arasındaki farkın giderek ortadan kalkmasıyla internet medyası, doğru ile yanlış ayırt etmenin, haber kaynağı hakkında bilgi edinmenin imkansız olduğu bir dezenformasyon ve propaganda kaynağı haline gelmiştir.

“İnternet medyasının bu kadaryaygınlaşmasıyla birlikte, kağıt krizinden sonra birçok gazete kapatıldı, başka mecralara yönelmeye karar verdiler. Bu yüzden, herkes internete yöneldi, internet haberciliğine yöneldi ve o tık ilk biz girmeliyiz, teyit dahi etmeden. Mesela çok fazla yanlış haber dolaşüyor ve bu haberleri biz yanlış haber diye bir güncelleme gelmiyor, okuyucuyu aptal yerine koyma gibi bir durum söz konusu malesef.” İstanbul

Görüşlerini bildiren gazetecilere göre giderek artan yeni medya olanaklarının genel profesyonel habercilik ekosistemi içerisinde tanımlanması ve yeni haberciliğinin profesyonellik ilke ve şartlarının bağımsız basın örgütleri ve inisiyatifleri tarafından belirlenmesi gerekmektedir.

Muhabirlik ve Bağımsız Ajansların Durumu

“En az iki kaynaktan doğrulatmak, backgroundunu doğru dürüst vermek, kaynaklarına dair yeterli referansını koymak, temel prensipleri biraz daha gün yüzüne sermemiz lazım diye düşünüyorum. Bir de internet medyasında, yani galiba şöyle bir şey oluyor, para olmadığı için gazetecilik yapılmıyor, orada da masa başı editörlük yapılıyor.” İstanbul

Gerek internet medyası gerekse geleneksel medyanın haber kaynağına ulaşma ve haber teyidi konusunda sıkıntı yaşamalarının en önemli sebeplerinden birisi de habercilik zinciri içerisinde hayati bir yere sahip olan ajansların ve muhabirlik mesleğinin durumudur.

Kamu kuruluşu olarak tanımlanmasa bile yönetimi devlet elinde olan Anadolu Ajansı’nın yanında, bağımsız ve çeşitli haber kaynağı olma işlevini sürdüren çeşitli haber ajansları (Doğan Haber Ajansı, Cihan Haber

Ajansı, İhlas Haber Ajansı, Anka, DİHA, vb.), son on yıl içerisinde bir kısmının hukuk yolu ile kapatılması, bir kısmının ise iktidar yanlısı sermaye tarafından satın alınması sonucu bu işlevlerini yitirmişlerdir. Bu ajansların sağladığı haberlerin tek yönlü olması haber kaynağına ulaşma, teyit ve alternatif bilgi edinmede muhabirliğin önemini arttırmıştır.

“Profesyonelliği etkileyen bir başka sorun, ekonomik yetersizlikten alan muhabiri kavramının kalmayışı.” İstanbul

Ancak 'Medyanın Yapısına İlişkin Sorunlar' bölümünde detaylı olarak açıklandığı üzere, medya kuruluşlarının mali olarak bağımsız kalmaları çok güçtür. Siyasi güç odakları ile ilişki içerisinde olmayan ve dolayısıyla farklı kaynaklardan gelir elde edemeyen kuruluşların muhabirlik gibi mali yükü fazla olan bir mesleğe ağırlık vermeleri mümkün olmamaktadır. Budurum, kurumları ajansların veya bağlı oldukları siyasi kurumların tek taraflı bildirimlerine mahkum ederek tarafsız habercilik yapılmasında ciddi sıkıntılara yol açmaktadır.

Haber değeri olabilecek olaylar tespit edebilmek ve bu olaylarla ilgili sağlıklı ve hızlı bilgi edinebilmek için yerelde muhabirlerin varlığı gerekmektedir. Ancak herhangi bir özel medya kuruluşunun veya ajansın her ilde/mecrada sürekli muhabir bulundurması, bu muhabirlerin ücretlerini ve haber edinme süreçlerinde ortaya çıkabilecek masrafları karşılaması maddi olarak mümkün değildir. Bugün, medya kuruluşlarının yerelde haber edinebilmeleri için iki önemli kaynak mevcuttur: Kamuya bağlı medya ve yerel medya. Kamu kaynaklarını kullanması sayesinde yerelde muhabir bulundurma olanağına sahip olan kamu medyası tek taraflı ve zaman zaman partizanlaşmaya meyilli yapısı sebebiyle, yerelde haber kaynağı olma işlevini ancak kısıtlı olarak yerine getirebilmektedir. Bunun yanında 'Yerel Medyanın Sorunları' başlığında daha detaylı incelenecek unsurlar (maddi sıkıntılar, usulsüzlükler ve siyasal iktidarın baskılarına karşı korunmasız olmaları, vb.) sebebiyle yerel gazetecilik de işlevini yerine

getiremez hale gelmiştir. Yerel gazeteciliğin zayıflaması, özel medya kuruluşlarının yerelden haber alma ve yereldeki sorunları tarafsız olarak haberleştirme imkanlarını ortadan kaldırmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere habercilik ve haber yapımında kritik rol oynayan ajanslar ve muhabirlik mesleği, hem geleneksel hem de yeni medya kurumlarının yapıları sebebiyle ikinci plana itilmekte ve bununla birlikte, siyasi, ekonomik veya toplumsal krizler sebebiyle bu kurumlar üzerinde baskı oluşması halinde ise neredeyse yok olmaktadır. Bu durum, tarafsız ve bağımsız haber yapılmasını güçleştirirken en temel haberlere ulaşımı sıkıntılı hale gelen halk dezenformasyona ve militanlaşmış gazeteciliğe karşı savunmasız kalmaktadır.

Öneriler

- Siyasi iklimin yarattığı kutuplaşma içerisinde baskıya maruz kalmadan tarafsız haber yapılmasının önündeki en önemli engelin haber kaynağına ulaşım olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, habere erişimde hayati yeri olan ajansların faaliyetlerinin ve muhabirlik mesleğinin desteklenmesi gerekmektedir.
- Türkiye genelinde faaliyet gösterecek bağımsız haber ajansları kurulmalıdır.
- Farklı alanlarda özelleşmiş ajansların kurulması desteklenmelidir. Örneğin, spor, kültür, çevre, vb.
- Muhabirliğin desteklenmesi ve muhabirlere haber kaynağına erişimde ayrıcalık sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede uluslararası veya ulusal fonlarla kurumsal/bağımsız muhabirlerin desteklenmesi, bu desteklerin sürdürülebilir bir sistemde yapılması gerekmektedir.
- Basın kuruluşlarında çalışan muhabir sayısının arttırılmasına yönelik teşvikler sunulmalıdır.
- Yerel medyanın ulusal medya/ajanslar ile daha organik bağlar kurarak güçlendirilmesi sağlanmalıdır.
- İnternet medyası ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, bu kurumların Basın Yasası çerçevesinde çalışmaları ve meslek örgütleri tarafından denetlenmesi sağlanmalıdır.
- Basın İş Kanunu çerçevesinde faaliyet göstermeleri halinde maddi ayrıcalık sağlanarak internet medyasının iş koluna dahil olmalarının teşvik edilmesi sağlanmalıdır.
- Geleneksel medya kuruluşları ile internet medyası arasındaki bağ ve alışveriş güçlendirilmeli, bu sayede çift yönlülük sağlanarak hesap verilebilirlik arttırılmalıdır.
- Haber-Analiz ikileminde rutin haber ile yorum-haber/analiz arasındaki ayırım netleştirilmeli, rutin haber ağırlıklı mecralara destek sağlanarak taraflı haber, siyasi propaganda ve dezenformasyona karşı halkın direnci arttırılmalıdır.

Yerel Medyanın Sorunları

“Gazeteler hayatı idame peşinde.” Aydın

Türkiye’de medya ile siyaset arasındaki bağımlılık ilişkisi, finansal kaynakların kısıtlılığı, hukuki düzenlemelerin ve düzenleyici-denetleyici kurumların eksikliği gibi sıkıntılar ulusal medya kuruluşlarını etkilemekle birlikte, bu unsurların yarattığı etkiler karşısında daha savunmasız olan yerel medya, basın faaliyetini yapma kabiliyetini kaybetmiş, bir “hayatını idame” savaşı içinde sıkışıp kalmış durumdadır.

Son beş yıl içerisinde hem ekonomik hem de siyasi sebeplerle yerel gazete sayısında ciddi bir azalma olmuş, yerelde gazeteciler işsizlik, usulsüzlük ve yerel medya sahipleri ile siyasi güç ilişkileri arasında kalmıştır.

Türkiye’de yazılı basının büyük bir bölümünde olduğu gibi yerel basının da temel gelir kaynağı BİK tarafından sağlanan resmi ilan gelirleridir. BİK, yasanınca belirlenen kriterleri sağlayan gazetelere düzenli olarak resmi ilan vermektedir. Yerel gazeteci ve yöneticiler BİK tarafından konulan kriterleri (yerelde en az 4 Basın İş Kanunu kapsamında çalışan çalıştırmak, belli sayfa sayısı ve tiraj, vb.) sağlamanın getirdiği maddi yükün ilan gelirleriyle karşılaştırıldığında orantısız bir durum yarattığını, ilan gelirlerinin yetersiz kaldığını belirtmektedir.

BİK’in verdiği doğrudan ilanlara ek olarak, yerel siyasi otoriteler, belediye ve siyasi partiler de gazetelere ilan vermek suretiyle ve kurumsal aboneliklerle gazetelere destek olmaktadır. Ancak bu destek biçimleri, gazetelerin ve gazetecilerin yerel siyasi güç ilişkilerinin etkisi altında olmalarına ve baskıya karşı savunmasız kalmalarına sebep olmaktadır.

“Seçim sonrası gelen ilk belediye başkanı gazetelerin aboneliklerini kesmekle başlıyor. Ya da kendine yakın olanla devam eder. Muhalif kabul etmez ama bu hepsi için geçerlidir. Ekonomik özgürlüğü olmadığı için de gazeteler, malesef ki, çok özgürce hareket de edemiyorlar, çok özgürce çalışamıyorlar da.” Antalya

“Yerel basını yaşatmak için belediyelerin belli bir kriteri var, yılda gazetelere 30’ar kadar abone olma şansı var. Bunu kesebiliyor. Geçmişte bunu çok yaşadık. Kesmiyorsa da gazeteni alıyor, depoya atıyor, okutmuyor. Bu belli başlı sorunlar. Özünde ekonomik özgürlüğü tam anlamıyla olmadığı için bağlı olduğu için de biraz göbekten böyle oluyor.” Aydın

BİK ilan gelirlerinin daha etkin dağıtımı için yerel gazeteleri birleşmeye teşvik etmiş, bu da birçok yerel gazetenin birleşmesine ve sonuç olarak, yerel gazetecilerin işsiz kalmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla gazete

birleşmeleri, gazete sahipleri açısından ekonomik şartlarla mücadele edebilmek için uygun bir çözüm olarak görülse de yerelde gazetecilik yapma imkanlarını kısıtlamaktadır.

Yerel gazetecilerin geçimlerini gazetecilikten kazanma olanakları da gittikçe azalmıştır. Ulusal basın ve ajansların yerelde muhabir istihdam etmemesi, parça başı haber alma usulüyle haber alınması bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca, gazeteciler yerel güç ilişkilerinin (siyasi, ticari, mafyatik) etkisi altında kalmakta tehdit, yıldırma veya etik olmayan uygulamalara maruz kalmaktadır.

BİK kaynak kısıtlılığı, bağımlılığı ve finansal zorluklar gazete sahiplerinin sigorta kayıtları, sayfa sayıları ve tirajlar konusunda usulsüzlük yapmaya başlamasına sebep olmuştur. Hatta bazı gazete sahipleri “naylon gazete” denilen, gazetecilik faaliyeti yürütmediği halde BİK geliri elde etmek için kriterleri usulsüz bir şekilde kayıt altına alan gazeteler aracılığı ile gelir sahibi olmaktadır.

“Bunlar ATM gazetecisi. Her ay İstanbul’dan ilan gelirlerini ATM’den çekerler. Burasıyla hiç ilgilenmezler.” Kars

Bir yandan bu usulsüzlüklere karşı denetim zayıf kalmakta, diğer yandan da BİK’in siyasi iktidar ile olan bağıllık ilişkisi sebebiyle denetimler, kayırma ve baskı unsuru olarak kullanılabilir. Yerel gazetecilerin anlatılarına göre, bazı gazeteler hiç denetimden geçmezken, bazı gazeteler usulsüzlük yapmamasına rağmen keyfi cezalarla karşılaşabilmektedir. Bu keyfi uygulamanın temelinde de yine yerel ve

ulusal çaptaki siyasi ilişkiler yatmaktadır.

Bunun yanında gazeteciler ve meslek örgütleri, konvansiyonel medyanın yanında haber mecrasında internet sitelerinin de git gide daha çok yer aldığını belirtmiş, bunun bir özgürlük alanı yaratmasına karşın, bu konuda hiçbir mesleki düzenleme ve denetleme bulunmamasının gazetecilik etik kuralları dışında yapılan haber ve habercilik uygulamalarının (örneğin, para ile haber yapılması) normalleşmesine sebep olduğunu belirtmişlerdir.

Ayrıca, internet gazeteciliğin BİK’e ya da BİK ilanının getirdiği zorunluluklara tabi olmaması ancak buna karşın BİK’e tabi gazetelerin haberlerini kopyalayarak kullanmaları, rekabet koşullarının da değişmesine sebep olmuştur. Bu sebeple basılı yayın yapan gazeteler, internetteki haber mecraları ile ilgili denetleme yapılmasını veya haber sitelerinin de BİK kapsamına alınmasını önermiştir.

Ancak, hukuki başlıkta da incelediğimiz gibi erişim engelleri ve yasal baskılar düşünüldüğünde, internetle ilgili denetlemelerin baskı unsuru arttıracağından, bu konudaki denetimin yeni bir kayırma / baskı döngüsü yaratmasından endişe edilmektedir.

Bu sebeple, yereldeki gazeteciler özellikle gazetecilik meslek kurallarıyla ilgili bağımsız meslek örgütleri tarafından hazırlanacak bir ilkeler bütününe ihtiyaç olduğunu ve bu ilkenin yine bu meslek örgütleri tarafından denetlenebilir ve düzenlenebilir olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öneriler

- Gazetecilik meslek ilkeleri tanımlanmalı, bu ilkeler bağımsız medya kurum ve kuruluşları tarafından oluşturulmalı ve denetlenmelidir.
- Özellikle kopyala-yapıştır haberciliği, özgün haber yapmanın avantajlarını ortadan kaldırmakta, haber maliyetini haberi yapanın üzerinde bırakırken haberi kopyalayanlara haksız rekabet avantajı sağlamaktadır. Özgün haber yapan gazetelerin ve gazetecilerin telif haklarını korumak için haberlerde referans zorunluluğu getirilmeli ve tüm haberin kopyalanması yasaklanmalıdır.
- İnternet gazeteciliğine yönelik düzenleme yapılmalıdır. İnternet gazeteciliği Basın İş Kanunu kapsamına alınmalıdır. Online gazeteciliğin kamu kaynaklarından pay alabilmesi için gerekli şartlar bağımsız medya kurum ve kuruluşları tarafından belirlenmeli, denetim ve düzenlemesi yine bu kuruluşlar tarafından yapılmalıdır.
- Yerel gazeteciliğin ve muhabirliğin desteklenmesi için muhabirlere yönelik eğitim ve finansal destek mekanizmaları kurulmalıdır.
- Gazetelerin finansal bağımsızlığı sağlanmalı, alternatif finans olanakları yaratılmalıdır.
- Gazeteleri ve gazetecileri siyasi etkiden, tehdit ve usulsüzlüklerden koruyacak bir mekanizma gereklidir.
- Basın meslek örgütleri ve sendikalar yerelde daha etkin olmalı, muhabir ve gazetelerin özlük haklarının korunması için daha etkin çalışma yapılmalıdır.

Hukuki Sorunlar

Basın özgürlüğünü etkileyen yapısal sorunların yanı sıra bir dizi hukuki sorun da bulunmaktadır. Bu sorunların başlıcaları ceza hukukunun muhalif basın üzerinde baskı aracı olarak kullanılması, gazetecilerin ağır tazminat davaları ile karşı karşıya kalmaları, içeriklerin erişime engellenmesi suretiyle sansürlenmesi, yayın yasakları yoluyla

haberciliğin kısıtlanması, idari yaptırımların baskı aracı olarak kullanılması ve yasama süreçlerine basın temsilcilerinin katılımın engellenmesi suretiyle sorunların giderek kronik bir hale gelmesi şeklinde sıralanabilir. İdari yaptırımlar konusu yukarıda ele alındığından burada diğer hususlara değinilecektir.

Ceza Hukukundan Kaynaklanan Sorunlar

Basın özgürlüğüne yönelik en ağır ve doğrudan baskı türü, gazetecilerin yaptığı haberler ve yazdığı yorumlar dolayısıyla ceza soruşturması ve kovuşturmasına tabi tutulmaları, tutuklanmaları ve/veya mahkûm edilmeleridir. Türkiye’de basın özgürlüğü hiçbir zaman tam gerçekleşmemiş ve gazetecilere yönelik yargılamalar hiçbir zaman eksik olmamıştır. Ancak 2010’lu yılların başından itibaren gazetecilere yönelik soruşturma ve kovuşturmalarda gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. Son beş yıl içinde yüzlerce gazeteci çeşitli şekillerde soruşturmaya ve kovuşturmaya tabi tutulmuş, tutuklanmış ve cezaya çarptırılmıştır.[14] Son yıllarda tutuklu olarak cezaevlerinde bulunan gazetecilerin sayısı bazen 200’e kadar yükselmiş ve genellikle 100’ün altına inmemiştir.

Avrupa Konseyi’nin son 2020 Basın Özgürlüğü Raporu’na göre 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 93 tutuklu gazeteci rapor edilmiştir.[15] Konseyin gazeteciliğin korunması ve gazetecilerin güvenliğinin sağlanmasını destekleme platformunun güncel verilerine göre ise 7 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla 95 tutuklu gazeteci bulunmaktadır. [16] İfade Özgürlüğü Derneği tarafından Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne sunulan rapora göre PKK üyesi olmak veya propagandasını yapmak suçlarından en az 100 gazeteci yargılanmaktadır. 100 kişiden 92’si yargılama öncesi veya sırasında tutuklanmış, en en az 79’u da sadece çalıştıkları kurum nedeniyle suçlanmıştır. Azadiya Welat gazetesinden 14 gazeteci ve Dicle Haber Ajansı’ndan (DİHA) 22 gazeteci, diğer kanıtların yanı sıra, bu kurumlarda

çalıştıkları gerekçesiyle terör örgütü üyeliği veya terör propagandası ile suçlanmışlardır. [17]

Basın özgürlüğüne ilişkin son yıllardaki gerileme, uluslararası değerlendirmelere de yansımıştır. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü’nün (RSF), Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi’nde Türkiye, 2016 yılında, 180 ülke arasında 151. sırada iken 2017 yılında 155. sırada, 2018 ve 2019 yıllarında 157. sırada, 2020 yılında ise 154. sırada yer almıştır. Endekse göre Eritre ve Mısır’dan sonra 68.30 puanla kötüye kullanma skoru en yüksek üçüncü ülke olmuştur. Benzer şekilde, Özgürlükler Evi’nin (Freedom House), medya özgürlüğü endeksinde Türkiye, 2016 yılında, 2010 yılına göre 20 puanlık bir düşüşle, “kısmen özgür” ülkeler kategorisinde 156. sırada yer almıştır. 2017 yılında küresel

endekste 163. sıraya gerileyen Türkiye, 2018 yılında ise ilk defa “özgür olmayan ülkeler” kategorisinde sınıflandırılmıştır. Son olarak, 2020 Dünya Özgürlük Raporunda, Türkiye’nin toplam puanı, 100 üzerinden 32 olup “özgür olmayan ülkeler” kategorisinde olmaya devam etmiştir.[18] Türkiye -31 puanla son on yılda Dünyada en fazla gerileyen ikinci ülke olmuştur.[19]

Bu gerilemenin temel nedenlerinden ve göstergelerinden birisi de gazetecilere yönelik soruşturma ve kovuşturmalardır. Basın özgürlüğü konusunda rapor hazırlayan onlarca uluslararası kurum ve gözlemci, ceza yargılamalarının özellikle terör mevzuatının amacı dışında muhalifleri susturmak amacıyla kullanıldığını gözlemlemiş ve rapor etmiştir. [20] İstatistikler de bu gözlemleri doğrular niteliktedir.

Terör Mevzuatının Geniş Yorumu

Adalet Bakanlığı’nın yargı istatistiklerine göre 2014-2018 yılları arasında Türk Ceza Kanunu’nun silahlı örgüt üyeliğini düzenleyen 314. maddesi ile ilgili toplam 1.232.304 ceza soruşturması, 830.521 kişi hakkında ise dava açılmıştır. Sadece 2017 yılında, TCK’nın 314. maddesinden hakkında iddianame kişi sayısı 133.505’i bulmuştur. 2019 istatistikleri henüz yayınlanmamış olmakla birlikte, 600.000’den fazla dava ya derdesttir ya da henüz kesinleşmemiştir.

Aynı şey terör propagandasıyla suçlananlar için de geçerlidir. 2010-2018 yılları arasında, toplam 123.390 terör propagandası davası sonuçlandırılmıştır. 33.083 kişiye hapis cezası, 8016 kişiye ise ertelemeli hapis cezaları verilmiştir, 61.490 kişiye ise çeşitli cezalar verilmiştir. 20.801 (%16) kişi ise suçsuz bulunmuştur.

Bu kadar çok soruşturma ve dava açılmasının temel nedeninin, terör kavramının

uluslararası hukuk düzenlemelerinden oldukça farklı bir şekilde yorumlanması ve uygulanması olduğu görülmektedir. Uluslararası hukuk normları terör suçunu şiddet ile özdeşleştirmektedir.[21] Bu çerçevede, siyasi amaçlarla insan öldürme, uçak ya da gemi kaçırma, rehin alma, bombalama vb. gibi doğrudan şiddet içeren fillerin terör suçu olarak tanımlandığı görülmektedir. Oysa Türkiye'de açılan soruşturma ve davalar içinde kişilerin doğrudan şiddet eylemleri ile suçlandığı vakalar istisnai niteliktedir. Terör suçlamalarına muhatap olan kişilerin büyük çoğunluğu suç teşkil etmeyen filler ya da fikir açıklamaları veya ifadeleri nedeniyle suçlanmakta ve cezalandırılmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Özel Raportörü Martin Scheinin, 2006 yılında Türkiye ziyaretine ilişkin raporunda, Türk mevzuatındaki terör tanımının kapsamının çok geniş olduğunu ve terör fillerinin açık bir şekilde tanımlanmadığını belirterek, herhangi bir suç işlemeyen kişilerin, örgütün amacından hareketle örgüt üyesi olmakla suçlandıklarını gözlemlemiş ve bunun basın ve ifade özgürlüğüne yönelik ciddi bir tehdit teşkil ettiğini vurgulamıştır. Özel Raportör Scheinin uluslararası standartlara uygun bir tanım yapılması önerisinde bulunmuştur. [22]

Ancak mevzuatın geniş yorumlanması sorunu sadece terör suçlamalarına ilişkin bir durum değildir. Kamu görevlisine görevi nedeniyle hakaret (TCK m.125/3), Cumhurbaşkanı'na hakaret (TCK m. 299), Halkı kin ve düşmanlığa tahrik (TCK m. 215), suçu ve suçluyu övme (TCK m. 216)

gibi fikir ve ifade açıklamalarının suç olarak nitelenebildiği diğer hükümler de aynı şekilde her türlü eleştiriye bastırma aracı olarak kullanılmaktadır.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri son ziyaret raporunda mevzuatın geniş yorumu sorununa dikkat çekmiştir.

“Komiser, bilhassa OHAL'in başlangıcından beri, savcılar ve giderek artan bir şekilde mahkemelerin de, terörist veya suç örgütü üyesi addettikleri kişilere karşı suç tanımının kapsamını gittikçe genişlettiklerini gözlemler. Bu çerçevede, son yıllarda, Türk adalet sistemine aşına olanlar için bile öngörülebilir olmayan ceza yargılamaları başlatılmıştır.” (Para. 40). “Komiser, bu yaklaşımın çok geniş yorumlanan terör örgütü propagandası suçunun kullanımı ile sınırlı kalmadığını gözlemler. Savcılar ve mahkemeler, suç örgütü üyeliği suçunun sınırlarını da, zararsız eylemlerin üyelik için delil addedilmesi anlamında, ciddi olarak genişletmişlerdir.”[23]

Yargı Bağımsızlığına İlişkin Sorunlar

Basın özgürlüğüne yönelik tehdidin salt mevzuattaki eksikliklerden kaynaklanmadığı, özellikle bu mevzuatı uygulayan yargının bağımsızlığına ve tarafsızlığına ilişkin sorunların da giderek ağırlaştığı gözlemlenmektedir. Yargı ile yürütme arasındaki güç ayrılığı dengesinin yürütme lehine bozulduğu gözlemlenebilir. Yargının bağımsızlığını güvence altına alması gereken Hakimler ve Savcılar Kurulu’nun anayasal statüsünde son 10 yılda iki defa köklü değişiklikler yapılmıştır. Her değişiklikten sonra kurulun yapısında yürütmenin etkisi artmış ve kurulun bağımsızlığı giderek zayıflamıştır. 2017 yılında gerçekleşen Anayasa değişiklikleri sonrasında, kurul üyelerinin bir kısmı Cumhurbaşkanınca bir kısmı ise TBMM tarafından seçilmektedir. Ancak TBMM çoğunluğu Cumhurbaşkanı’nın siyasi partisine ait olduğu durumlarda tüm yetki fiilen Cumhurbaşkanı tarafından kullanılmaktadır. Kurulun yapısındaki değişikliğe paralel olarak, hâkim ve savcılar üzerindeki etkisi de giderek artmıştır. Kurulun yapısındaki değişikliklerden sonra, yüksek mahkemelerin üye sayısında ve daire yapılarında değişiklik yapan dört ayrı kanuni düzenleme yapılmıştır.[24]

15 Temmuz 2016’da gerçekleşen darbe teşebbüsünden sonraki OHAL sürecinde, mevcut hâkim ve savcıların üçte biri oranına tekabül eden 4200’den fazla hâkim ve savcı bireysel herhangi bir soruşturma yapılmaksızın listeler halinde meslekten çıkarılmıştır. Hâkim ve savcılarını meslekten

çıkarma yetkisi OHAL’in sona ermesinden sonra 7145 sayılı kanun ile üç yıl daha uzatılmıştır. OHAL sürecinde ve sonrasında 10.000’den fazla yeni hâkim ve savcı alınmıştır.

OHAL sürecinde bazı gazeteciler hakkında tahliye kararı veren mahkeme heyeti hakkında soruşturma açılmış ve bu hâkim ve savcılar görevden uzaklaştırılmıştır. Bütün bu süreçlerin hâkim ve savcılar üzerinde yarattığı korku iklimi muhalif gazeteciler hakkında açılan davalarda adil karar vermeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca, 2014 yılında yapılan yasa değişikliği ile kurulan sulh ceza hakimlikleri ve bunların kararlarının denetiminde oluşturulan kapalı devre sistemi de gazetecilerin tutuklanmalarında ciddi bir rol oynamaktadır. Yürütmenin yargı, özellikle de ceza davaları üzerindeki etkisi Dünya Adalet Projesi tarafından düzenli olarak yayınlanan Hukuk Devleti Endeksine de yansımıştır. Endeksin alt kategorilerinden biri ceza yargısı alanıdır. Bu çerçevede yer alan göstergelerden biri olan “ceza yargısı sisteminin yürütmenin etkisinden bağımsız olması” alanında 2020 yılında 0.13 puanla 128 ülke arasında 124. sırada yer almaktadır. [25] Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri de şu tespitte bulunmuştur:

“Yargı bağımsızlığının son yıllarda uğradığı erozyon, konformizmi arttırarak ve halihazırda mevcut olan hükümet karşıtı olarak düşünülen kişileri cezalandırma eğilimini pekiştirerek Türk yargısında bir korku iklimi yaratmıştır.”[26]

Hem hakim ve savcılarının bağımsızlığı konusundaki zayıflama hem de hakim ve savcı profilindeki değişiklik terör mevzuatının yorumunda tam bir öngörülemezlik yaratmış durumdadır. Bu uluslararası gözlemciler tarafından da teyit edilmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün 2020 Dünya Raporunda Türkiye ile ilgili olarak, “yargı üzerindeki yürütme kontrolü ve siyasi etki, mahkemelerin düzmece iddianameleri sistematik olarak kabul etmesine ve hükümetin siyasi muhalif olarak gördüğü birey ve grupları, suç işlediklerine dair ikna edici kanıt olmadan tutuklama ve mahkûmiyet kararları vermelerine neden olmaktadır” denilmektedir.[27]

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri’nin Şubat 2017 tarihinde yayınlanan Türkiye’de İfade Özgürlüğü ve Basın Özgürlüğü Memorandumu’nda “Gazeteciler çeşitli yargısal taciz türlerinden en fazla etkilenen gruplar arasında yer almaktadır.” ve “Tutuklama bu tacizin en görünür ve caydırıcı biçimi haline gelmiştir.” denilmektedir.[28]

Yeni Komiserin 2019 yılında yaptığı Türkiye Ziyaretine İlişkin Rapor’da ise manzara çok daha kapsamlı bir şekilde ortaya konulmuştur.

“...kanunların Türkiye’de fazla geniş yorumlanması sorununun temel sebeplerinden biri, Türk yargısında hâkim olan, devletin farz edilen çıkarlarını bireylerin insan haklarından üstün tutma tavrıdır. ...Bir başka hal ise, TCK’nın ve terörle mücadele mevzuatının, örgüt üyeliğini ispat edecek maddi deliller yokken, yargı makamları tarafından bir terör örgütünün amaçları veya varsayılan

talimatlarıyla örtüştüğü kanaati getirilen eylemleri ve beyanları cezalandırmak için kullanılmasıdır.”[29]

Komiser, Türkiye’de ceza yargılamalarına ilişkin olarak şu genel yargıya ulaşmıştır:

“Özetle, ceza kanunu hükümlerinin uygulanmasına ilişkin müzmin birçok sorun devam etmekte olsa da, durum son yıllarda ciddi biçimde kötüye gitmiştir. Bunun sonucunda, Komiser, AİHS’de güvence altına alınmış haklar ve özgürlüklere yapılan hukuka aykırı müdahalelerin hem kapsam hem ölçek bakımından arttığını gözlemler. Hukuk devleti olmak için gerekli olan, masumiyet karinesi, suçların geriye yürümezliği, aynı suçtan iki kere yargılama yapılamayacağı, ayrıca hukuk güvenliği ve suç teşkil eden eylemlerin öngörülebilir olması gibi hukukun en temel ilkelerinin yargı içinde göz ardı edilmesi öyle bir seviyeye varmıştır ki, siyasi otoriteye yönelik muhalif bir yorum veya eleştirinin, Türk savcı ve mahkemeleri tarafından suç faaliyeti olarak yorumlanıp yorumlanmayacağını iyi niyetle ve objektif olarak kestirebilmek neredeyse imkansız hale gelmiştir.”[30]

Bu sorunlar tutuklanan gazetecilerin AYM[31] ve AİHM’e[32] yaptığı başvurular sonucu verilen kararlarda da görülmektedir.

Bu koşullar altında gazetecilerin özgür bir şekilde haber yapmaları ve yorumlarını yayınlamalarının mümkün olmadığı, bu ortamın basının kamunun gözetleyici rolünü gerektiği gibi yerine getirmesine olanak tanımadığı ve medyanın demokrasinin dördüncü kuvveti olarak işlev görmesini imkânsız hale getirdiği tartışmasıdır.

Hukuk Davaları

Basın özgürlüğüne yönelik hukuki sorunların başka bir boyutu da medya organlarına ve gazetecilere yönelik olarak açılan tazminat davalarıdır. Yukarıda belirtilen yargı bağımsızlığına ilişkin sorunlar hukuk davalarında da iktidar lehine bir durum

ortaya çıkarmıştır. Tarafsızlığını kaybeden yargının iktidar lehine tutum alması muhalif gazetecilerin ağır tazminatlar ödemeye mahkûm edilmeleri ve dolayısıyla, işlerini yapamaz hale gelmelerine neden olmaktadır.

Erişime Engellemeler ve Yayın Yasakları

Merkezi medyanın büyük ölçüde hükümet güdümüne girmesiyle birlikte bağımsız gazetecilik ancak büyük sermaye grupları ile bağlantısı olmayan internet medyası yoluyla bir dereceye kadar sürdürülebilir hale gelmiştir. Ancak yukarıda belirtilen ceza ve hukuk davalarının yanı sıra, erişime engelleme uygulamaları internet medyasına yönelik en önemli baskı aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Erişime engellemelerle ilgili en temel yasa 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'dur. Bununla birlikte, başka pek çok yasada da erişime engelleme yetkisi veren düzenlemeler yer almaktadır.[33]

5651 sayılı yasanın 8, 8/A, 9, ve 9/A maddelerinde farklı nedenlerle erişime engelleme yetkileri düzenlenmiştir. 8. madde, belli suçlarla ilgili olarak savcılıklara

ve sulh ceza hakimliklerine erişim engelleme yetkisi tanımaktadır. Geçmişte, Twitter ve YouTube gibi siteler bu hükme dayalı olarak erişime engellenmiştir. Kanuna 2015 yılında eklenen 8/A maddesinde ise yaşam hakkını ve ulusal güvenliği tehdit eden içeriklere acele hallerde Cumhurbaşkanlığı ve ilgili bakanlıkların talebiyle BTK tarafından erişimin engellenmesi yetkisi düzenlenmektedir. Bu kararların sulh ceza hakimliklerince onaylanması gerekmektedir. Bu madde internet habersitelerinin topyekûn erişime engellenmesinde en çok başvurulan hükümdür ve bu hükme dayanarak Sendika.org,[34] Siyahaber.org[35], DİHA, Jinnews gibi haber sitelerinin farklı alan adlarına defalarca erişim engelleme kararı verilmiştir. Sputnik'e erişim engellenmiştir.[36] Yine bu maddeye dayalı olarak, Wikipedia, AYM tarafından ihlal kararı verilinceye kadar iki buçuk yıl boyunca erişime engellenmiştir. [37] Aynı şekilde, son zamanlarda OdaTV

ve Independent Türkçe siteleri de birkaç kez topyekün erişime engellenmiştir. Bugüne kadar bu maddeye dayalı olarak 360'dan fazla karar ile 11.000 den fazla içeriğe erişim engellenmiştir.[38]

5651 sayılı Kanun'un 9. maddesinde ise kişilik haklarının ihlal edildiğini düşünen kişilerin başvurusu üzerine sulh ceza hakimliklerince içeriğe erişimin engellenmesi kararı verme yetkisi tanınmıştır. 9/A maddesinde de aynı şekilde özel hayatın gizliliği hakkının ihlal edildiğini ileri süren kişilerin talebi ile erişimin engellenmesi yetkisi düzenlenmiştir.

Bu yasada düzenlenen erişime engelleme hükümlerinin tamamında hukuki yönden sorunlar bulunmaktadır ve Anayasa'ya aykırıdır. Bu kararlar nihai olarak sulh ceza hakimliklerinin kararlarıyla kesinleşmektedir ve sulh ceza hakimliklerine talepleri inceleme için 24 veya 48 saat gibi çok kısa süreler verilmiştir. Hakimlikler bu sürede içerik sağlayıcıyı hiçbir şekilde sürece dahil etmeden dosya üzerinden karar vermektedirler. Bu erişime engelleme kararlarının hukuki niteliği konusunda da ciddi sorunlar bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi bu kararların tedbir niteliğinde olduğuna karar vermiş olmakla birlikte erişim engelleme kararından sonra hukuk ya da ceza davası açma zorunluluğu bulunmadığından uygulamada bu kararlar kesin hüküm olarak işlem görmekte ve bağımsız bir yaptırım olarak ilelebet yürürlükte kalmaktadırlar.

Anayasa Mahkemesi her bir maddeye ilişkin pek çok ihlal kararı vermiş olmakla birlikte, uygulamada sulh ceza hakimlikleri

hiçbir şekilde AYM ve AİHM kararlarını dikkate almadan ve kanundaki koşullara da aykırı bir biçimde erişime engelleme kararları vermektedirler. Bir diğer deyişle uygulamada bu kanun bir sansür aracı haline gelmiştir. Devletin her türlü güvenlik operasyonu ile ilgili eleştirel haberlere ya da haber sitelerine 8/A maddesine dayanarak erişime engelleme kararları verilmektedir. Sulh ceza hakimlikleri ise hiçbir inceleme yapmaksızın kanuna aykırı olsa bile her talebi kabul ederek erişime engelleme kararlarını onaylamaktadırlar. 9. madde de iktidar aleyhine yapılan her türlü haberin ve eleştirel köşe yazısının erişime engellenmesinin aracı haline gelmiştir. Sadece 2018 yılında bu maddeye dayalı olarak 3306 haber adresi erişime engellenmiştir. Bu çerçevede Sözcü Gazetesinin 204, Cumhuriyet Gazetesinin 196 ve Hürriyet Gazetesinin 190 haberi erişime engellenmiştir.[39]

Basın özgürlüğüne yönelik başka bir tehdit de yayın yasaklarından kaynaklanmaktadır. Mevzuatta açık bir şekilde öngörülmemiş olmakla birlikte, Basın Kanununun 3/2 ve 6112 sayılı RTÜK Kanununun 8. maddesine dayanılarak kamuoyunu ilgilendiren her önemli olayda yayın yasağı kararları verilmektedir. Önemli terör saldırıları, sınır dışı operasyonlar, çatışmalar, iş kazaları, tren veya uçak kazaları, deprem sel gibi doğal afetler vb gibi kamuyu yakından ilgilendiren konularda topyekün yayın yasağı kararları verilmektedir. Kamu yararı taşımayan ve sansür niteliğindeki bu uygulamalar basın özgürlüğünü ihlal etmektedir. Bu tür kararların çoğunlukla yasal dayanağı

olmamakla birlikte bu yasaklara uymayanlar hakkında hem idari hem de cezai yaptırımlara başvurulmaktadır. Bu, halkın haber alma hakkına ve gazetecilerin haber verme hakkına yönelik ciddi bir müdahale ve sınırlamadır.

Bu tür kararların yasal dayanağı olmadığı gibi aynı zamanda ölçülü de olmadıkları açıktır.

Yasama Süreçlerine Basının Katılımı

Yapılan İhtüzük değişiklikleri ile ilgili paydaşların yasama süreçlerine katılım olanakları giderek kısılmıştır. Basın özgürlüğünü ve gazetecilerin haklarını ilgilendiren konulardaki yasa önerileri basın kuruluşlarının katılımı olmaksızın hazırlanmakta, öneriler kamuoyunun tartışmasına açılmadan parlamentoya sunulmakta, parlamento gündemine alınan tekliflerin kamuoyunda tartışılmasına ve katkısına olanak tanınmamaktadır. Hükümetin istediği teklifler komisyonlarda ve genel kurulda hızla görüşülerek kabul edilmektedir. Çoğu teklifler torba kanun şeklinde geldiğinden genellikle uzman komisyonların önüne bile gitmeden Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülmektedir.

haline getirilmekte ve iktidar çoğunluğunun oylarıyla bu tekliflerin temel kanun şeklinde görüşülmesi kabul edilmektedir. Bu durumda maddeler üzerinde bile görüşme yapılmadan belli maddeler gruplar halinde görüşülmektedir. Kısıtlı sürede pek çok madde hakkında görüş bildirmek bile mümkün olmamaktadır.

Hiçbir yasa teklifinde düzenleyici etki analizleri yapılmamakta yasaların muhtemel etkileri konusunda rasyonel ve objektif veriler ortaya konulmamaktadır. Bu da basınla ilgili konularda basının hiçbir katkısı olmadan kanunların çıkarılmasına ve gerçek sorunlara çözüm bulunamamasına neden olmaktadır.

Komisyon görüşmelerine uzmanlar, ilgili kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri davet edilmediği gibi istemeleri halinde de nadiren katılmalarına izin verilmektedir. Yapılan İhtüzük değişiklikleri ile muhalefet partilerine mensup milletvekillerinin de konuşma süreleri önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Torba kanun uygulaması gibi temel kanun uygulaması da amacı dışında kullanılmaktadır. Pek çok farklı kanunda değişiklik öngören teklifler torba kanun şeklinde tek teklif

Öneriler

- Terör mevzuatı köklü bir şekilde değiştirilerek terörün tanımı ve terör suçları uluslararası standartlara uygun bir şekilde şiddet odaklı olarak yeniden düzenlenmelidir. Suç teşkil etmeyen fillerin örgüt üyeliği delili olarak kabulü önlenmelidir. Terörle Mücadele Kanunu tamamen yürürlükten kaldırılmalı, TCK'nın ilgili hükümleri uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmelidir.
- Cumhurbaşkanına hakaret suçu açıkça AİHM içtihatları ile çatışmaktadır ve TCK'nın 299. Maddesi kaldırılmalıdır.
- Avrupa Konseyinin tavsiye kararları doğrultusunda genel olarak hakaret suç olmaktan çıkarılmalı, bu yapılmadığı takdirde TCK'nın 125/3 maddesi kaldırılmalıdır. Ya da bu hükmün politikacıları kapsamayacağı açık bir şekilde belirtilmelidir. Zira konumları gereği daha fazla eleştiriye katlanması gereken politikacılara görevi nedeniyle hakaret edildiği gerekçesiyle cezanın ağırlaştırılması AİHM içtihadıyla çelişmektedir.
- Özellikle siyasetçiler tarafından açılan tazminat davalarında AİHM içtihatlarına uygun olarak siyasetçilerin eleştiriye katılma yükümlülüğünü dikkate alarak karar verilmesi sağlanmalı, gazetecilerin yüksek tazminatlar dolayısıyla mesleklerini yapmasını imkansızlaştıracak kararlardan kaçınılması sağlanmalıdır.
- 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun tamamen yeni baştan ele alınmalı, erişim engelleme uygulamasının hukuki niteliği yasada açık bir şekilde düzenlenmelidir. Bu uygulama bir tedbir niteliği taşıdığından tedbir kararı almanın dava açması zorunlu hale getirilmeli, dava açılmaması halinde de tedbir kendiliğinden yürürlükten kalkmalıdır. Tedbir kararı verilme koşulları AYM ve AİHM içtihatlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Tedbir kararının her zaman gözden geçirilmesine olanak tanınmalıdır.
- Haber sitelerinin alan adlarına topyekun erişimin engellenmesi kaldırılmalıdır.
- Yayın yasağı uygulaması açık bir sansür

teşkil ettiğinden tamamen yasaklanmalı, sadece kişilerin, özellikle de küçüklerin haklarını korumak amacıyla istisnai hallere münhasır olarak sınırlı bir yayın yasağı düzenlemesi yapılmalıdır.

- Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı güvence altına alınmalıdır. Bu çerçevede Hakimler ve Savcılar Kurulu çoğulculuğu güvence altına alacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Hâkim ve savcılar üzerindeki yetkileri sınırlandırılmalı, açık bir şekilde yargı görevini kötüye kullanma filleri dışında yargısal kararları dolayısıyla hakim ve savcılarının soruşturma ve yaptırıma tabi tutulması önlenmeli, bu filler ise şeffaf bir şekilde ve savunma hakları güvence altına alınarak bağımsız bir kurul tarafından soruşturulmalıdır.
- Yüksek mahkemelerin yapısında politik amaçlarla değişiklik yapılması önlenmelidir.
- AYM dahil yüksek mahkemeler çoğulculuğu ve liyakati esas alacak şekilde düzenlenmelidir.
- Evrensel hukuk ilkelerine uygunluğu sağlayacak yapısal tedbirler alınmalıdır.
- Gazetecilerin tutuklanmalarında temel rolü oynayan sulh ceza hakimlikleri derhal kaldırılmalıdır.
- AİHM standartlarına uygun bir hukuk

uygulamasının ve ceza yargılamasının sağlanması için gerekli yapısal reformlar yapılmalıdır.

- Yasama süreçleri, şeffaflığı ve katılımıcılığı sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Meclis Başkanlığı'na sunulan tekliflerin Parlatentonun internet sitesinde yayınlanması ve en az bir ay olmak üzere vatandaşların görüşüne açılması zorunlu hale getirilmelidir. Komisyon görüşmelerine ilgili kişi ve kuruluşların katılmasına ve katkı sunmasına olanak tanınmalıdır. İçtüzükte müzakereyi zorlaştıran kısa konuşma süreleri yeniden ele alınmalıdır.
- Torba kanun uygulamasına son verilmeli, temel kanun uygulamasının ise amacı dışında kullanılmasının önüne geçilmelidir.

Notlar

- [1] Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini. 2004. Comparing media system. Three models of media and politics. Cambridge. s. 41-44.
- [2] Sönmez, M. 2003. Filler ve Çimenler. İstanbul İletişim Yayınları /
Bek, Mine Gencil. 2004. Research note: Tabloidization of news media: an analysis of television news in Turkey. European Journal of Communication, 19 (3): s. 371-386 /
Adaklı, Gülseren. 2006. Türkiye’de Medya Endüstrisi. Ankara Ütopya Yayınevi./
Sözeri, Ceren. 2014. “Dönüşen Medya Değişmeyen Sorunlar.” Arsan, Esra ve Çoban, Savaş (der.) Medya ve İktidar içinde. s.70-85.
- [3] 1980-2002 aralığında medya sektöründe yaşanan köklü değişimler için örneğin bkz. G.Adaklı ve A. Aydoğan. 2018. “AKP Medyasının Tarihsel Arkaplanı: Neoliberal Medya Mimarisinin Bir Kroniği (1980-2002)”
- [4] Sözeri, Ceren. 2014
- [5] Adaklı, Gülseren. 2014. “Medya Sermayesi ve Ultra-Çapraz Bütünleşmeler.” Perspectives, 8(Nisan) s. 19;
Yesil, Bilge. 2016. Media in New Turkey: The Origins of an Authoritarian Neoliberal State, Urbana: University of Illinois Press. s. 90.
- [6] Ayrıca bkz. Gülseren Adaklı. 2010. “2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi”, İ. Uzgel & B. Duru (der.), AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu içinde, 559-613, Ankara: Phoenix.
Yesil, Bilge. 2016. Media in New Turkey: The Origins of an Authoritarian Neoliberal State, Urbana: University of Illinois Press.
- [7] Medya Sahipliği İzleme Raporu: Türkiye. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü (RSF) ve Bianet ortaklığı <http://turkey.mom-rsf.org/tr/bulgular/8e3e9cbf4c99d88e9d2f6ba7e6dc>
- [8] İbid.
- [9] Türkiye Medya Sahipleri Ağı, Mülksüzleştirme Ağları <http://mulksuzlestirme.org/turkiye-medya-sahipleri-agi/> (erişim: 10.05.2020)
Medya sektöründe ultra-çapraz entegrasyonların üzerine bir değerlendirme için bkz. G.Adaklı. 2014. Medya Sermayesi ve Ultra-Çapraz Bütünleşmeler. Perspectives, 8, 18-23.

- [10] Yasa taslağına ilişkin eleştirel bir değerlendirme için örneğin bkz. Burcu Sümer ve Gülseren Adaklı. 2011. 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun’a İlişkin Değerlendirme Raporu”, İletişim Araştırmaları Dergisi, 5 (2), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 141-158.
https://www.academia.edu/download/34389861/RTUK_degerlendirmesi_iletisim_dergisi_adakli_ve_sumer.pdf (erişim: 09.05.2020)
- [11] <https://www.rtuk.gov.tr/ust-kurul-kararlari>
- [12] İlhan Taşçı, rapor, 18.05. 2020
- [13] İngiliz iletişim ofisi Ofcom’un içerik denetimi ilkeleri ve uygulamaları, bütün sorunlarına rağmen iyi bir örnek olarak gösterilebilir <https://www.ofcom.org.uk/about-ofcom/jobs/policy-jobs/content-media-policy> (erişim: 09.05.2020). RTÜK’ün 2014 tarihli yayın ilkeleri rehberi, bu bakımdan önemli bir girişim olsa da, uygulamada çok da kullanışlı olmamış, hatta tam tersine 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbeden sonra yayın ilkelerine ifadeyi esinirlandırıncı yeni hükümler getirilmiştir.
- [14] [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)007-e)
- [15] <https://rm.coe.int/annual-report-en-final-23-april-2020/16809e39dd>
- [16] <http://www.coe.int/en/web/media-freedom/all-charts>.
- [17] İfade Özgürlüğü Derneği tarafından Öner ve Türk Dava Grubu (no. 51962/12); Akçam Dava Grubu (no. 27520/07) ve Şener Dava Grubu (no. 38270/11) / Türkiye dava gruplarına ilişkin MADDE 9.2 Bildirimi, <https://web.ifade.org.tr/yayinlar/ak-bakanlar-komitesi-madde-9-2-bildirimleri/>
- [18] <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2020>
- [19] https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FIW_2020_REPORT_BOOKLET_Final.pdf s.14.
- [20] Bkz. özellikle BM düşünce ve ifade özgürlüğü özel raportörünün 14-18 Kasım 2016 tarihinde Türkiye’ye yaptığı ziyarete ilişkin ilk gözlemler ve sonuçlar: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20891> ve Avrupa Konseyi’nin gazeteciliğin korunmasını destekleme platformu Türkiye’nin en yüksek uyarı sayısına sahip olduğunu ve bu uyarıların büyük çoğunluğunun gazetecilerin hapsedilmesi ile ilgili olduğunu bildirmiştir. Veri tabanında yer alan 626 uyarıdan 123’ü Türkiye’ye ilişkin olup 69’u birinci düzey uyarı kategorisine girmektedir. Gazeteciliğin korunması ve gazetecilerin güvenliğinin sağlanmasını destekleme platformu: <http://www.coe.int/en/web/media-freedom/all-charts>.
- [21] Avrupa Konseyi Terörizmle Mücadele Sözleşmesinin 1. Maddesine göre “terör suçu” sözleşmenin ekinde yer alan 10 farklı uluslararası sözleşmede tanımlanan suçlar terör suçu oluşturur.
Bu sözleşmeler şunlardır:

- 16 Aralık 1970 tarihinde Lahey'de imzalanan, Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesi Sözleşmesi,
- 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal'de imzalanan, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi,
- New York'ta 14 Aralık 1973'de kabul edilen, Diplomatik Ajanlar da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi'nin uygulama alanındaki suçlar;
- New York'ta 17 Aralık 1979'da kabul edilen, Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme,
- Viyana' da 3 Mart 1980' de kabul edilen, Nükleer Maddelerin Fiziki Korunması Hakkında Sözleşme,
- Montreal'de 24 Şubat 1988'de akdedilen, Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Yasadışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi ile ilgili Protokol,
- Roma' da 10 Mart 1988' de akdedilen, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme,
- Roma'da 10 Mart 1988'de akdedilen, Kıta Sahanelerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol,
- New York'ta 15 Aralık 1997'de kabul edilen, Terörist Bombalamalarının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme,
- New York'ta 9 Aralık 1999'da kabul edilen Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme.
- Türkiye bu sözleşmeye taraftır. 6135 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulunun 28.11.2011 tarih ve 2011/2510 sayılı kararı ile 13.01.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

[22] Söz konusu rapor BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 62. oturumunda görüşülmüş ve kabul edilmiştir. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/149/42/PDF/G0614942.pdf?OpenElement>

[23] <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-16809c5187>

[24] 2011 yılında 6110 sayılı Kanun, 2014 yılında 6572 sayılı Kanun, 2016 yılında 6723 sayılı Kanun ve 2017 yılında 696 sayılı KHK ile Yargıtay ve Danıştay'ın üye sayıları, Daire sayıları, Dairelerin üyeleri ve görevleri ve Daire ve Mahkeme başkanı olma koşullarında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin temel hedefi hükümet yanlısı üyelerin bu yüksek mahkemelere atanması suretiyle mahkemeleri kontrol altına almak olmuştur.

[25] <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2020/Turkey/Criminal%20Justice/>

[26] <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-16809c5187> para. 39

[27] <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/turkey>

[28] CommDH (2017)5, para. 79.

[29] <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-/16809c5187> para. 38

[30] İbid. Para. 50.

[31] Mümtazer Türköne, B. No: 2017/17839, 27/11/2019 § 67; Erdem Gül and Can Dünder, B. No: 2015/18567, 25/02/2016; Murat Aksoy, B. No: 2016/30112, 02/05/2019; Ahmet Şık, B. No: 2017/5375, 02/05/2019; Murat Sabuncu, B. No: 2016/50969, 02/05/2019; Abdullah Zeydan, B. No: 2016/29875, 18/11/2018; İzzet Pirbudak, B. No: 2015/392, 27/06/2018; Atilla Taş, B. No: 2016/30220, 29/5/2019; Ahmet Kadri Gürsel [GK], B. No: 2016/50978, 2/5/2019; Önder Çelik ve diğerleri [GK], B. No: 2016/50971, 2/5/2019; Akın Atalay [GK], B. No: 2016/50970, 2/5/2019; Ali Bulaç, B. No: 2017/6592; Ahmet Hüsrev Altan, B. No: 2016/23668.

[32] Mehmet Hasan Altan/Türkiye, B. No: 13237/17, 20.03.2018; Şahin Alpay/Türkiye, B. No: 16538/17, 20.03.2018

[33] İfade Özgürlüğü tarafından yayınlanan Engelli Web raporunda hangi yasalarla hangi kurumlara erişime engelleme yetkisi verildiği detaylı bir şekilde incelenmiştir. https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2018.pdf

[34] Ali Ergin Demirhan Başvurusu, B. No: 2015/16368, 11.03.2020

[35] Tahsin Kandamar Başvurusu, B. No: 2016/213, 28.11.2019

[36] <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201608081024268110-sputnik-tib-erisim-engeli/>

[37] Wikimedia Foundation ve Diğerleri, Başvurusu, B. No: 2017/22355, 26.12.2019

[38] Yaman Akdeniz & Ozan Güven, Engelli Web 2018: Türkiye'den Erişime Engellenen Web Siteleri, Haber ve Sosyal Medya İçeriklerinin Analiz Raporu, İfade Özgürlüğü Derneği Yayınları, Haziran 2019, https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2018.pdf

[39] İbid, s. 16.